RUTILIUS CLAUDIUS
ÚTLEIRÁSA.

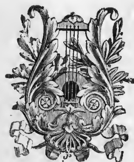
FORDITOTTA

S A MELLÉKELT EREDETIVEL EGYÜTT

KIADTA

FÁBIÁN GÁBOR

A MAGY. TUD. AKADEMIA S KISF.-TÁRSASÁG RENDES TAGJA.

ARADON, 1874.

RÉTHY LIPÓT NYOMDÁJÁBÓL.

BIZOMÁNYBAN AIGNER LAJOS KÖNYVÁRUSNÁL

Budapesten, váci-utca 18. sz.

Cl. Rutilius Numatianus . . . . . Sein Gedicht: „Reisebeschreibung" in Distichen, dessen zweite Hälfte verloren ist, schildert seine Reise nach der Heimath, mit besonderer Rücksicht auf die Vorzeit, in edler, reiner Sprache und mit vielem Geschmack. Borberg: Dichter des römischen Alterthums II. (1841.)

—

Die Darstellung dieses dichterischen Itinerarium ist belebt und gänzlich von Rom erfüllt, durch die wärmsten Erinnerungen an Römische Vorzeit . . . . Seine Sprache klar; wenngleich sie dem Geschmack jener Zeit gemäss, sonst aber der Ton gesund.

Von den verborgenen Reizen des „carmen elegantissimum" wurde C. Barth so begeistert, dass er den einfachen Mann poëtarum primatibus anreihte. Bernhardy pag. 499. (1857).

—

Ce poëme, écrit en vers élégiaques . . . . est plein de details précieux pour la geographie et pour l' histoire. Le styl de Rutilius est pur, et formè sur celui des meilleurs poëtes, qu'il imite assez souvent ses vers faciles es gracieux semblent appartenir a une autre èpoque. Nisard: Collect. des Aut. Lat. (1865.)

Bevezetés.

Rutilius Claudius (*Numatianus*, vagy *Namatianus* *) születésére nézve gallus volt. Élt Honorius imperator alatt, egyidőben Claudianus költővel. Tudományos képzettségét Rómában szerezte, hol (mint atyja már ott s a provinciákban) fő államhivatalokat viselt. Volt jelesen egymásután: fő udvarmester, testőrparancsnok, fővárosi praefectus

---

*) A zárjel közti két melléknévből az első, többféle variálgatás után végre majdnem általános divatba jött a régibb kiadásoknál; mignem 1836-ban Zumpt, németországi philologus a helyett a másodikat, a Namatianust vélte alkalmazandónak; abból indúlva ki, mert a Theodosianus Codexben, Theodosius és fia Honorius nevök alatt Kr. u. 412-ből egy Namatius nevü magister Officiorum-hoz intézett törvény erejü edictum találtatik; és Rutilius is, mint maga emliti, épp ez időtájban viselte ezt a hivatalt. Azóta vannak, kik Zumpt nyomán ezt a nevet kezdték használni — de közönségesen elfogadva még nincs. Én sem ezt, sem a másikat a Numatianust, egyiket a másiknál jobbnak nem tartom, mert mindenik puszta conjecturán alapúl, s történelmi tárgyakban a conjecturák, ha a valónak csak szinéig emelkedhetnek, döntő sulylyal nem birnak, hanem hypothezisek maradnak s a kérdést tovább is függőben hagyják. Azért elégnek itéltem csak az eddig még kétségbe nem vont más két nevet tartani meg.

*

és consul is. Hogy szülőföldének, hol a gothusok Alárik alatt nagy pusztításokat vittek véghez, otthon hasznos szolgálatot tehessen, s feldúlt saját birtokait is rendezze, 417-ben Kr. után Galliába visszament, s ezt az utazását még abban az évben, barátjához Venerius Rufushoz intézett verses munkácskában latinúl két könyvben leirta. Első kézirata e műnek a XVI-ik század elején fedeztetett fel egy a szardiniai királysághoz tartozott herczegségbeli zárdában Bobbióban; de csonkán, mivel az a II-ik könyvnek csak 68-ik verséig megy; s ami belőle hiányzik, maig sem került napfényre.

A költemény a korhoz képest, melyből ered, feltünőleg jeles, s oly elegans nyelven van szerkesztve, hogy Claudianus műveivel együtt méltán a római első rendü klasszikusok mellé sorozható. Amint-hogy mióta elsőben megjelent, oda is van iktatva, s rá minden latin szótárban, archaeologiai s irodalomtörténelmi munkában széltére tétetik hivatkozás. S az a tiszta klassicismus benne azt hagyja szerintem sejteni, hogy szerzője, bár később a Gallus mellléknevet is, valószinüleg csak a másolók bérmálása után, rá szokták ruházni, aligha volt tősgyökeres gallus, hanem talán ama régi Rutilius család ivadéka,

melyből Cicero korában egy Marcus Rutilius földosztó biztosként működött Gallia Cisalpinában, (Lásd: Cic. Epp. ad Fam. XIII. 8.), s ki, meglehet, ekkor Galliában magának is szerzett birtokokat s utóbb meg is telepedett, de nyelvét és római vallását családában azontúl is folyvást fenntartotta.

Én ezt a több oldalról érdekes, s mondhatni, maga nemében majdnem páratlan szépségü költői művecskét már 50 évvel ez előtt gyönyörüséggel olvastam s birtam is; de leforditása egész a leg újabb időkig meg sem villant eszemben. Mi szolgáltatott erre már aggott koromban ösztönt s alkalmat, meg van mondva azon magánlevelemben, melynek kiséretében adatott a Kisfaludy-Társaság Évkönyvei VIII. kötetében ki első fordításom. Láthatni az emlitett levélből, mily perfunctorie készült az; hogy az csak is szük baráti kör számára futtában tett munka, és nem a nagy közönség elé szánt komoly dolgozat volt. Miután dacára ennek kiadásra érdemesittetett: mostmár az olvasó közönség iránt tartozó figyelem s egyszersmind magam iránti tekintet is követelte tőlem e második, castigált fordítást, mellyet nemcsak jegyzetekkel megtoldva, hanem ezen fölül

magával a mellékelt eredeti latin szöveggel is sorrul sorra kisérve adok itt, hogy a kettöt mindjárt egymással összevetni lehessen; és hogy a nálunk még kevés könyvtárban létező s külföldön is külön kiadásban nehezen, hanem csak ó klasszikusok összes Gyüjteményeiben drága árron kapható eredetinek is ez úton könnyü móddal birtokába jussunk. Találni fog e második fordításban az olvasó számos változtatást, de keveset az elsőnek rovására. A különbség a kettő közt legtöbbnyire onnét ered, mert első dolgozatomkor az eredetinek csak egyetlen régi kiadását (Goetzét 1741-ből) ismertem, és azt használtam; azóta pedig már újabbnak is birtokába jöttem — értem azt, mely Nisard ügyelete alatt a Collection des Auteurs Latins cimű gyüjteményben 1865-ben francia forditással kisérve megjelent; melyben több figyelmet érdemlő s követésre méltó variánst találtam.

Egyébiránt mind a két kiadás, úgy a régi, mint az újabb, értelmező jegyzetekkel szüken van ellátva. Ott, hol ezekre az olvasónak legnagyobb szüksége volna, nagyritkán lelni illyeket, mig fölöslegest eleget. Azért, tudomásom lévén arról, hogy Rutiliusról Zumpt német philologustól 1836-ban

Observationes cimmel egy monographia jelent meg: abban a reményben, hogy benne tán majd azt, minek az emlitettem kiadásokban hijját éreztem, kipótolva lelem, megszereztem e müvet; mely azonban várakozásomnak korántsem felelt meg. Mert Zumpt a styláris értelmezést teljesen mellőzi, s csupán a költeményben előforduló személyek ki- s milétének találgatásában fáradozik; amire pedig szerintem annál kevésbbé van szükség, mert ezeknek egyike sem történelmi egyéniség, s pusztán a költővel való magán, vagy legfölebb hivatalos összeköttetéseiknél fogva (de miket Rutilius maga megnevez) jöttek az Itinerariumba bé.*) E szerínt hát a

*) Efféle kérdések doctorátusi tentámeneknél thesisekül megjárhatják: de nem commentárba valók. Amoda tartozandónak vélném részemről Rutiliusnál ezt is: honnét van az, hogy Rutilius és Claudianus, ez egy korban élt két jeles költő, kik Rómában mindketten állami s udvari főhivatalokat viseltek, vallást is egyet követtek, s a keresztyénségnek egyaránt makacs ellenei voltak; söt, mint közös nemzetségi (gentilicius) nevök a Claudius sejteti, még némi vérségi kapcsolat által is összeköttetésben lehettek, s így egymást minden esetre közelebbről ismerniek kellett, még is sehol egymásról egy szóval sem emlékeznek. És bár Rutilius részéről is feltünőnek tetszhetik az, hogy mig több, kevésbbé jelentékeny egyéniség nevét munkájába beszőni jónak találta: abból oly nevezetes és nagy népszerüségü férfiút, milyen Claudianus volt, kinek polgári, hadi s költöi palyáján szerzett nagy érdemeiért imperator és Tanács már éltében Róma közpiacán érc oszlopot

stylaris értelmezés majdnem átalában magamtól való, s értte én vagyok felelős.

Szaktudósok feladata leend: itélni a felett, hű maradtam-e mindenütt az eredetihez; valamint a felett, mi értékkel birnak efféle műforditások ollyan ismertetései, a minők nálunk ma, e klasszikátlan korszakban, közhirlapok útján, avatatlanok tollából, megfoghatatlan könnyelmüséggel szélnek eresztetnek; s a milyennek kell mondanom azt is, mely ez úton nem régiben Argonauticonomról egyik legkomolyabb s legnépszerübb politikai Lapunkban közzé tétetett. Elhallgatnám; mivel benne szándékos sugillátiót nem látok; valamint abban sem, melylyel egy más, német Lapnak Rutiliust, velem s Gyu-

emeltek, kihagyhatott: mégis ez ő nála, kinek csak ez egyetlen munkája, s ez is csonkán maradt fenn, s a hiányzó részben, meglehet, Claudianus nevét elő is hozta, nem oly szemet szúró, mint Claudianusnál az: hogy ez ő felőle, vele egy udvarban szolgáló tiszttársa s költő collégája felől, számos költeményei közt valamellyikben, például egyesekhez irt epistoláiban, vagy epigrammáiban sehol meg nem emlékezik, mig egy ma egészen ismeretlen barátját Probinust, hozzá intézett levéllel sürgeti a versirásra.

Talán én hozom ezt itt szóba először. Zumpt ily nemü feszegetései nyújtották rá az alkalmat. Az ő és hozzá hasonló professionatus philologok dolga megitélni, ér-e figyelmet ez ötlet egy e téren puszta dilettans magyar embertől.

laival együtt élcei tárgyává tenni kedve telt: de mert még oly jámbor elmefuttatásokat is mint ezek, irodalmunk jelen álláspontján, midőn nálunk az olvasás iránti érdekeltséget minden oldalról emelni, nem pedig lehangolni kellene, ártalmasoknak tekintek: különösen az általam első helyen említettet egészen szó nélkül nem hagyhatom. Mert az negélyzett komolyságával sok könnyenhivőt félre vezethet; nem egy fejlődésnek indúlt ifjú tehetségben, mely magát az ó kor remekei után képezni vágyat érezett, elfojthatja a kedvet ez iránt, ki pedig idővel, ott ahol a mai más irányt vett izlés költészetben, vagy prózában netán utat vesztett, annak a helyes ösvénybe visszaterelése körül jó szolgálatot fogott volna tehetni. Mert ám dicsekedjünk az újabb cultura más téren kivivott nagyszerü nyereményivel, bevallani kénytelenek vagyunk, hogy a nyelvbeli előadás mezején azt a magaslatot, melyre azon az ó klasszikusok irodalmukat emelték, mi még el nem értük, s hogy azok még mindig legjobb követendő mintákúl szolgálnak ránk nézve.

Csupán e tekintet birt rá, hogy miután azt, mitől én irodalmunk jövőjét fenyegetve látom, s megvallom féltem is, tüzetesen fejtegetni már időm

alig jut: az emlitett ismertetést Argonauticonomról, ide alkalmilag apostropheképp bevonjam. Szerző abban nem a műforditás elveiből, hanem saját egyéni izléséből indul ki, és miután elébb az ő reá, mint mondja, mi hatással sem birt eredeti mű becsét (mely illetékes fórumon rég elismerve, s szentesitve van) csak azért, mert neki nem akart tetszeni, meglehetősen alászállitja: tőlem mindent, mi egy költői mü forditójától követelhető, kereken megtagad. Szerinte költői érzékem nincs; verselő kényelmes vagyok; és — amit tőle hallok először — magyarul, de nem magyarán irok!

— — — — — — — — Audis
Juppiter, haec? nec labra moves? cum mittere vocem
Debueras, vel marmoreus, vel aeneus! aut cur
In carbone tuo charta pia thura soluta
Ponimus, et sectum vituli jecur, albaque porci
Omenta? ut video, nullum discrimen habendum est
Effigies inter vestras, statuamque Bathylli.
. . . . quae contra valeat solatia ferre
Et qui nec cynicos, nec stoica dogmata legit
A cynicis tunica distantia, non Epicurum
Suspicit exigui laetum plantaribus horti. *) (Juven. Sat. XIII. v. 113. st.)

*) Névtelen birálóm könnyebbségéért imé adom mindjárt magyarúl is az én kényelmes verselésemben; a magyarán adást neki engedvén át:

— — — — — — — — Hallod
Juppiter ezt? s ajkad nem rágod? szóra fakadnod
Kellene, bár márványbul, akár ércből vagyis! így mért
Rakni papir burkból szentelt tömjént parazsodra,
S borjú-máj szeletet, meg süldőből a fehérét
Zsenge fodorhájnak? mint látom, semmi különbség
Ábrázolt képeid s a Bathyllus szobra között nincs.
. . . . ámde mi jóravalót várhatni olyantól,
Aki nem olvas sem cynicus tant, sem stoicust, kit
El cynicustól csak kacagányja különz; s Epikurust
Sem bámulja, beplántált kis kertébe mi boldog?

Tudom, hogy Juvenál a négy utósó verset más értelemben használja: de mert ily kérdő alakban, mint én itt adom, jól ide illik; és mert Juvenálban gyönyörködöm is; nem rösteltem ezt az idézetet, mely különben a két első versig elég lett volna, idáig nyujtani. Tán a névtelen biráló belőle kedvet kap egész Juvenált lefordítani.

A rám illesztett két első megrovás hagyján: de már ami, megdöbbentő eredetiséggel, magyarságomról mondatik, az csakugyan (mert nem vagyok kőből) szóra fakaszt. Magáért ez eggyért olly kritikust, kinek minden szava kiáltva hirdeti, hogy a téren, melyre ahhoz való legkisebb készültség nélkül meggondolatlanúl lépett, vadonnat új ember, bárki mástól, kinél egyéb fegyver elégtételre kéznél nincs, kiméletlen rendreutasitás érhetne. Szerencsére nekem módom van e célra szelidebb eszközt használni. Van tárcámban exact szaktudóstól is

Argonauticonomról kimondott itélet. Csak ezt mutatom itt elő nyájas visszatorlásképpen hivatlan kritikusomnak. A szaktudós itélete szórul szóra igy hangzik:

„Argonauticonodra csak azt mondhatom, hogy a magyar (azaz magyarrá lenni kívánó Virgil írigyel téged tőle. Amit te Valeriussal adtál, gyönyörü költői dictiód által, azt a magyar Virgilek még mind nélkülözik; s én még most is oda térek vissza, hogy legyen ez az Argonauticon rád nézve azon lépcső, mellyen felhágandsz Virgilhez! Ezt dicsőitsd meg költészetünkben, s általa magadat hervadhatatlanúl. Ez vár reád. A te hűséged, könnyüséged (de mely a Kazinczy ismeretes könynyüsége lesz:

Úgy kell ami nehéz, ha nem érzeti vélem hogy az volt,
S a könnyü, ha simúlt sok faragásra leve)

költőiséged, kecsed praedestináltak magyar Virgil-másolónak. S mert már eszembe jutott Kazinczy, azért add reá magadat, mert:

„Iz, csin, tüz vagyon a versben, ha mesteri mű"

már pedig ilyen a tied! s ily Virgilünk nincs, ilyen kell nekünk, s ilyen nem lesz többé,

ha — általad nem. Ez méltó feladás hozzád, ezért esd hozzád költészetünk."

És ez itt, meg kell jegyeznem, oly szaktudóstól való, ki ma nálunk első philológiai tekintély s késő jövőben is irodalmunk történetirói által ollyannak fog hirdettetni. Nem fogja a nagy férfiú indiscrétiónak venni részemről, hogy azt, amit tőle magán emlékül birhatnom is már megbecsülhetlen szerencsének tartottam, a fennforgó esetben, csupán irodalmunk érdekében, nyilván felhasználni jónak láttam, sőt erre magamat kényszeritve éreztem. Ám mondja más, ki nem ismer, ez tőlem önfitogtatás. Ő legjobban tudja, hogy ez az asszonyos szenvedély soha nem tartozott gyengéim közé.

Okulhatnak ebből azok, kik abban is, amiben még tanitványok sem voltak, már mesterek lenni akarnának.

Egy szó mint száz:

Sumite materiam, vestris, qui scribitis, aequam
Viribus, et versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri. (Horat. ad Pis. 38.)

ARAD, april 20-án 1874.

Fábián Gábor.

RUTILIUS CLAUDIUS

ÚTLEIRÁSA.

RUTILIUS CLAUDIUS

ÚTLEIRÁSA.

ELSŐ KÖNYV.

Mért jövök oly késön, ne csudáld: bámúlj azon inkább,
Hogy' hagyom ily hamar a római élveket ott.
Mert kedvellni egész élten át hosszas-e Rómát?
Semmi se hosszu, mi bir tetszeni végtelenül.
Ó hányszor mondom: mi szerencsések, kiket a Sors
E boldog földön méltata látni napot!
Kik, mint rómaiak fő rendéböli nemes sarj,
Köthetik a született fényhez a városi diszt;
Égbül alá küldött e magvai minden erénynek
Szebb helyt nem leltek volna lakásra sehol.
Szinte szerencsések, kik főbb tisztségek utánni
Álláshoz jutván, meghonosultanak itt.
A jólelkü Tanács tért nyit külföldi erénynek;
Az neki nem jövevény, aki körébe való:

RUTILII CLAUDII

ITINERARIUM.

LIBER PRIMUS.

Velocem potius reditum mirabere lector,
Tam cito Romuleis posse carere bonis.
Quid longum toto Romam venerantibus aevo?
Nil unquam longum est, quod sine fine placet,
O quantum, et quoties possem numerare beatos,
Nasci felici qui meruere solo!
Qui, Romanorum procerum generosa propago,
Ingenitum cumulant Urbis honore decus!
Semina virtutum demissa et tradita coelo
Non potuere aliis dignius esse locis.
Felices etiam, qui proxima munera primis
Sortiti, Latias obtinuere domos.
Relligiosa patet peregrinae Curia laudi;
Nec putat externos, quos decet esse suos.

Élvezi a rend és tiszttársak minden elõnyét,
És ama nemzetiség részese, mellyet imád.
Illyen tán a világ-egetérő tengelye által
A magas istenség eggyesülése velünk.
E szeretett helytől megválik sorsom ezuttal:
Bennszületett fiait Gallia hivja haza.
Földe ugyan már disztelen a sok háboru folytán,
Dê mennél szomorúbb, annyira szánnivalóbb.
Biztosan élő társainkat mellőzni kisebb bün:
Visszakivánja a köz vész a magán hiveket.
Könnyeket otthon kell áldoznunk ősi lakunknak,
A bútól súgalt munka gyakorta segít.
Nem szabad a tartós romlást elnézni tovább már,
Mely túlnőtt a segély késlekedése miatt.
Itt az idő a rég tüztől rongált telekekre
Építnünk legalább pásztorias kalibát.
Még maguk a forrásvizek is, ha ereszteni hangot
Birnának, s ligetink, szólni ha tudna a fa,
Már panaszokkal sürgethettek volna, ha késem
S fellobogózhatnák ebbeli vágyaimat.
Ím, ahogy a kedves város, karjaibul eresztett,
Engedek is, s a haladt út nehezemre esik.
Tengeren indúltam; mível a sik föld viz alatt van,
Fönt mereven sziklák töltik az útakat el.

Ordinis imperio, collegarumque fruuntur,
Et partem Genii, quem venerantur habent.
Quale per aetherios mundani verticis axes
Connubium summi credimus esse Dei.
At mea dilectis fortuna divellitur oris,
Indigenamque suum Gallica rura vocant.
Illa quidem longis nimium deformia bellis,
Sed quam grata minus, tam miseranda magis.
Securos levius crimen contemnere cives:
Privatam repetunt publica damna fidem.
Praesentes lacrymas tectis debemus avitis:
Prodest admonitus saepe dolore labor.
Nec fas ulterius longas nescire ruinas,
Quas mora suspensae multiplicavit opis.
Iam tempus, laceris post longa incendia fundis
Vel pastorales aedificare casas.
Ipsi quin etiam fontes, si mittere vocem,
Ipsaque, si possent arbuta nostra loqui:
Cessantem justis poterant urgere querelis,
Et desideriis reddere vela meis.
Jamjam laxatis carae complexibus urbis,
Vincimur, et serum vix toleramus iter.
Electum pelagus; quoniam terrena viarum
Plana madent fluviis, cautibus alta rigent.

Minthogy a Tuskus föld s Aurél töltése a góthok
Fegyveritől s tüzitől szenvede szinte sokat:
Nem fogad erdőn házakkal, hiddal se folyókon,
Jobb szánnunk kétes tengeri útra magunk'. —
A város kapuit váltomkor csókkal elöntém,
Nagynehezen lépém által a szent küszöböt.
Könnyeket ejtve imádkoztam s adtam vala hálát,
Mennyiben a zokogás engede szólanom így:
Hallgass meg, legszebb fejedelme a föld kerekének,
Róma! kit elfogadott társul a csillagos ég.
Hallgass meg, kérlek, te halandók s istenek anyja,
Nincs tőlünk távol templomaidban az ég.
A te neved zengem s zengendem, míg szabad élnem;
Egy vendéged sem bírja felejtni neved'.
Inkább fedje bünös feledés részemrül a napfényt,
Mint emlékemből tünjön el a te diszed.
Mert te a napfényképp szintén áldásokat osztasz,
Merre csak a földet tenger övedzi körül;
Értted jár maga Phoébusz is, a ki uralg a világon,
Nálad kél, hozzád hajt be, nyugonni ha megy.
Téged az izzó föld nem tartott fel Libyában,
És jég fegyverivel vissza a medve se vert.
Meddig a Természet terjeszkedik életadólag,
Nyitva e földön az út hősi erényed előtt.

Postquam Tuscus ager, postquam Aurelius agger
Perpessus geticas ense, vel igne manus,
Non silvas domibus, non flumina ponte coërcet:
Incerto satius credere vela mari.
Crebra relinquendis infigimus oscula portis,
Inviti superant limina grata pedes.
Oramus veniam lacrymis, et laude litamus,
In quantum fletus currere verba sinit.
Exaudi, Regina tui pulcherrima mundi
Inter sidereos Roma recepta polos:
Exaudi, genetrix hominum, genetrixque Deorum,
Non procul a coelo per tua templa sumus.
Te canimus, semperque, sinent dum fata, canemus.
Sospes nemo potest immemor esse tui.
Obruerint citius scelerata oblivia solem,
Quam tuus ex nostro corde recedat honos;
Nam solis radiis aequalia munera tendis,
Qua circumfusus fluctuat Oceanus.
Volvitur ipse tibi, qui continet omnia, Phoebus,
Eque tuis ortos in tua condit equos.
Te non flammigeris Libye tardavit arenis,
Non armata suo reppulit ursa gelu.
Quantum vitalis natura tetendit in axes,
Tantum virtuti pervia terra tuae,

Több faju népekből alkottál nemzetet eggyet,
Nyertek a jogtalanok, jutva uralmad alá.
S míg a legyőzötteknek egyenrészt adsz jogaidból,
Várossá képzéd, ami világ vala rég.
Néped elismert törzse Venus s Mars : Aeneadáknak
Anyjok amaz, s apjok Rómulidáknak emez.
Fegyvererődet a győzelmes kegyelem szelidíti,
Mindkét név egyaránt illeti jellemedet.
Hasznos öröm neked így mind a harc, mind a bocsánat;
Kit féltél, levered : kit leverél, szereted.
Tisztelik, aki olajfát lelt, ki a bort kitalálta,
S a fiut, aki ekét földbe nyomott legelőbb.
Oltárt érdemlett a paéoní gyógytudomány is,
Szintugy a hős Alcíd isteni rangra jutott:
Te diadalmaid közt egy törvényt adsz a világnak,
Köz frigyben hagyod a népeket élni együtt ;
Minden római zúg istenként tisztel ez okból,
S hordja szabad nyaka a csendes igát szeliden.
A hány égjegy öröktől fogvást futja körutját,
Szebb birodalmat nem lát vala eddigelé.
Hol van mássa ? csatolt Assyria földeket össze,
Medus a szomszédait fogta uralma alá.
Párthusok és macetek nagyhírü királyi a törvényt
Többször váltva adák, eggyik a másik után.

Fecisti patriam diversis gentibus unam ;
Profuit injustis, te dominante, capi.
Dumque offers victis proprii consortia juris,
Urbem fecisti, quod prius orbis erat.
Auctorem generis Venerem Martemque fatemur,
Aeneadum matrem, Romulidumque patrem.
Mitigat armatas victrix clementia vires :
Convenit in mores nomen utrumque tuos.
Hinc tibi certandi bona, parcendique voluptas :
Quos timuit, superat : quos superavit, amat.
Inventrix oleae colitur, vinique repertor,
Et qui primus humo pressit aratra puer ;
Aras Paeoniam meruit Medicina per artem,
Factus et Alcides nobilitate Deus :
Tu quoque legiferis mundum complexa triumphis,
Foedere communi vivere cuncta facis.
Te, Dea, te celebrat Romanus ubique recessus,
Pacificoque gerit libera colla jugo.
Omnia perpetuos quae servant sidera motus,
Nullum viderunt pulchrius imperium.
Quid simile ? Assyriis connectere contigit arva,
Medi finitimos quum domuere suos.
Magni Parthorum reges, macetumque tyranni,
Mutua per varias jura dedere vices.

Több lelket, meg kart születésedkor te se' birtál,
Ámde az ész benned több vala és a tanács.
Háboruid lévén jogosak s nem dölyfös a békéd,
Fényes hired után főhatalomra jutál.
Az kevesebb, hogy uralgsz, mint hogy méltó vagy uralgni;
Tetteid túlmulják nagyszerü végzetidet,
Rendre nevezni nehéz diadaljeleid' s díszeid' mind,
Számuk olyan nagy, mint égen a csillagoké.
Pompás templomaid szemkápráztatva ragyognak,
Illyeknek tarthatd istenek égi lakait.
Szóljak-e égboltjárul alá csüngö patakidról?
Annyira Írisz alig birna emelni vizet;
Csillagokig felnőtt hegyeket láthatni ezekben,
Graecia bámul az ily fajta gigászi müvön.
Néked kész folyamok vannak berekesztve falaid közt,
Fönt fürdőid egész tókat emésztenek el.
Van több híres, a mellyeknek medrébe' foly a víz,
És hol az ős forrás zúgja körűl a falat;
Ahol a nyári meleg levegőt mérsékli hüvös szél,
S ártalmatlanul olt szomjat a tiszta folyam.
Ím egyszerre fakadt hévíz szakitotta keresztűl
A tárpéji utat megrohanóid előtt.
Hâ maradandó lőn vala, azt hinném vakeset volt:
Ámde segélyül ömölt s visszavonúla megint.

Nec tibi nascenti plures animaeque manusque,
Sed plus consilii judiciique fuit.
Justis bellorum causis, nec pace superba,
Nobilis ad summas gloria venit opes.
Quod regnas minus est, quam quod regnare mereris:
Excedis factis grandia fata tuis.
Percensere labor densis decora alta tropaeis,
Ut si quis stellas pernumerare velit;
Confunduntque vagos delubra micantia visus:
Ipsos crediderim sic habitare Deos.
Quid loquar aërio pendentes fornice rivos,
Qua vix imbriferas tolleret Iris aquas?
Hos potius dicas crevisse in sidera montes,
Tale giganteum Graecia laudat opus.
Intercepta tuis conduntur flumina muris;
Consumunt totos celsa lavacra lacus.
Nec minus et propriis celebrantur roscida venis
Totaque nativo moenia fonte sonant.
Frigidus aestivas hinc temperat halitus auras,
Innocuamque levat purior unda sitim;
Nempe tibi subitus calidarum gurges aquarum
Rupit Tarpeias, hoste premente, vias.
Si foret aeternus, casum fortasse putarem:
Auxilio fluxit, qui rediturus erat,

Szóljak-e a paloták tetején viruló ligetidről,
Mellyek közt a tavasz szárnyasa zengi dalát?
Nálad nem szün az év soha kedveskedni tavaszszal,
És a legyőzött tél őrzi gyönyörjeidet. —
Tüzz fürtidbe babért, szentelt agg fődön örökzöld
Lombok fonják már, Róma, körül hajadat;
Fényes arany koszorú csillogjon alá sisakodról,
S szórjon örök tüzeket szerte arany paizsod.
Gyász eseted' tegye láthatlanná a letörölt sérv,
Titkos sebjeidet vonja be bűfeledés.
Balsorsodba remélni szokásod mindig a jobbat,
Károd, mint égnél, gazdagulás teneked.
Húnytok után új fényben kelnek a csillagok is fel,
Elfogy a hold, úgy kezd nőni egészre megint.
Bünhödt a győztes Brennus hamar Allia végett,
Rabsággal fizeté Samnis a szörnyü frigyet.
Sok vereséged után Pyrrhust lám megfutamítád,
Hannibal is győztét megkeserülte utóbb.
Ami le nem sülyedhet, felkél ujra erősbben,
S a víz mélye alól még magasabbra szökell;
S mint a szövétnek lángja erőben nő, ha lehajtják:
Úgy lenyomott sorsból tünsz ragyogóbban elő.
Adj törvényt, mely élni fog amig római faj lesz,
Párka-guzsalytól nincs félni tenéked okod;

Quid loquar inclusas inter laquearia silvas?
Vernula qua vario carmine ludit avis?
Vere tuo nunquam mulceri desinit annus;
Deliciasque tuas victa tuetur hiems.
Erige crinales lauros, seniumque sacrati
Verticis in virides, Roma, refinge comas.
Aurea turrigero radient diademata cono,
Perpetuosque ignes aureus umbo vomat;
Abscondat tristem deleta injuria casum:
Contemptus solidet vulnera clausa dolor.
Adversis solemne tuis, sperare secunda:
Exemplo coeli ditia damna subis.
Astrorum flammae renovant occasibus ortus;
Lunam finiri cernis, ut incipiat.
Victoris Brenni non distulit Allia poenam;
Samnis servitio foedera saeva luit;
Post multas Pyrrhum clades superata fugasti;
Flevit successus Annibal ipse suos.
Quae mergi nequeunt, nisu majore resurgunt,
Exsiliuntque imis altius acta vadis.
Utque novas vires fax inclinata resumit,
Clarior ex humili sorte superna petis.
Porrige victuras Romana in saecula leges;
Solaque fatales non vereare colus.

Bárha ezerszázhatvan töltött éveiden túl
Épp a kilencediket folytatod élve ma már:
Ami időd még hátra van, abban szabva határ nincs,
Míg a föld fennáll s csillagokat bir az ég.
Téged az újra teremt, mi egyéb országot eloszlat,
Vész közt nőhetned s újra születned: az egy.
Essék áldozatúl amaz isten nélküli faj hát,
Törjék a hütlen gyáva geták nyaka meg.
Hozzanak a lecsitított földek gazdag adókat,
Töltse be dús zsákmány a fejedelmi öbölt.
Néked szántson a Rhénus, a Nílus néked ömöljön,
Tartsa a termő föld azt, aki tartja fel öt.
Áfrika is bő termésit csüreidbe takarja,
Földe ugyan gazdag, de csak esőid után.
Egyszersmind Latium telkeit lepjék be kalangyák.
Hesperi nektárban ússzon a dús satu mind;
És maga a győző Tiberis, náddal koszorúztan
Római érdekben hagyja müködni vizét;
Békés partja neked legyen árúkkal tele rakva,
Hordja be földeidről, hozza be tengeren át. —
Símittasd le előttem iker Cásztorral a tengert;
Kormányozza vizen szép Cytheréa utam,
Hâ, mikor intéztem Quirin jogait, nem utáltál,
Ha szentid' vallám s volt vezetőm a Tanács.

Quamvis sedecies denis et mille peractis,
Annus praeterea jam tibi nonus eat:
Quae restant, nullis obnoxia tempora metis,
Dum stabunt terrae, dum polus astra feret.
Illud te reparat, quod caetera regna resolvit:
Ordo renascendi est: crescere posse malis.
Ergo age, sacrilegae tandem cadat hostia gentis:
Submittant trepidi perfida colla Getae.
Ditia pacatae dent vectigalia terrae;
Impleat augustos barbara praeda sinus.
Aeternum tibi Rhenus aret, tibi Nilus inundet,
Altricemque suam fertilis orbis alat.
Quin et fecundas tibi conferat Africa messes,
Sole sue dives, sed magis imbre tuo.
Interea Latiis consurgant horrea sulcis,
Pingviaque Hesperio nectare praela fluant.
Ipse triumphali redimitus arundine Tibris
Romuleis famulas usibus aptet aquas;
Atque opulenta tibi placidis commercia ripis
Devehat hinc ruris, subvehat inde maris.
Pande, precor, gemino placatum Castore pontum,
Temperet aequoream dux Cytherea viam;
Si non displicui, regerem quum jura Quirini,
Si colui sanctos, consuluique Patres.

(Mert hogy nem fenyiték pallossal semmi bünöst sem,
Az nem a főnök, a nép érdeme és disze csak.)
Éltem' akár végzem honi földön, akár szemeimnek
Vissza találnál még újra adatni utóbb :
Boldogság lesz rám, több mindennél, mit ohajték,
Emlékedre hahogy méltatod a nevemet. —
Ezt mondván, mentem ; jönnek kisérni barátim,
Nem tehetem száraz szemmel a vég bucsuszót.
Elment már Rómába a többi, de ott ragadott még
Rufius, Albin egy magzata, disze ki él,
És ki Volusius ős törzsétől hozza nevét le,
S Máróként Rutulus-fajta királyi utód.
Ő viszi ékes nyelvin az udvarnál a beszédet,
Már ifjan Caesar képibe szólni tudott.
Poenusokat kormányza előbb proconsuli tisztben
Mint gyermek, s a tyrus félte, szerette is őt.
Képzettsége után számolhat bárdra, csomagra,
Érdemben ha szabad bizni : ma consul is ő.
Végre reá birtam, hogy térjen már haza ő is,
S elváltunk testben, szivvel egyek maradánk. —
Most a hajóhoz mentem, ahol, két ágra szakadva,
A megoszolt Tiberis jobbra hasitja a tért.
Balrul a járatlan homokért a folyót kikerülik,
Aenéást fogadá e hely — ez egy hire van.

Nam, quod nulla meum strinxerunt crimina ferrum,
Non sit praefecti gloria, sed populi.
Sive datur patriis vitam componere terris,
Sive oculis unquam restituere meis:
Fortunatus agam votoque beatior omni,
Semper digneris si meminisse mei.
His dictis iter arripimus ; comitantur amici.
Non possum sicca dicere luce: Vale!
Jamque aliis Romam redeuntibus, haeret eunti
Rufius, Albini gloria viva patris ;
Qui Volusi antiquo derivat stemmate nomen,
Et reges Rutulos, teste Marone, habet.
Hujus facundae commissa Palatia lingvae:
Primaevus meruit principis ore loqui.
Rexerat ante puer populos proconsule Poenos ;
Aequalis Tyriis terror amorque fuit.
Sedula promisit summos imitatio fasces :
Si fas est meritis fidere, consul erit.
Invitum tristis tandem remeare coëgi ;
Corpore diviso mens tamen una fuit.
Tum demum ad naves gradior, qua fronte bicorni
Dividuus Tiberis dexteriora secat.
Laevus inaccessis fluvius vitatur arenis,
Hospitis Aeneae gloria sola manet.

Immár jó hosszúra nyulának az éjjeli órák,
Phoebusz már a bököl szintelenebb egin állt.
Nincsen a sós vizhez kedvünk, ülünk csak a révben,
A maradásra egy és más ürügyöt keresünk :
Hogy még a lenyugott hetevénytől háborog a víz,
Hogy várjunk, mig ez a vészes idő dühe szün.
Jól esik a szomszéd város fele viszatekintnem,
S fogyván a látás, kémlenem a hegyeket,
És mind azt, amit élvez e kedves tájon a szem, míg
Véli, hogy amit ohajt, látja valóban is azt.
Es nem a füstből ismerszik ki előttem az a hely,
Mellyen a fellegvár és a világ feje áll;
Bárha csekély füst látszatját dicséri Homérus,
Amikor az szeretett földön az ég fele száll :
Ámde az ég fényesb tere, a tisztább szinü légkör
Jelzi a hét halmon a derüs ormozatot.
Ott örökös nap süt, s úgy tetszik a nappal, a mellyet
Róma csinál maga itt a maga részire, szebb.
A circus zaja több izben megüté füleinkét,
Hirdeti a kitörő taps, hogy a szin tele mind.
Ismeretes hangok hallatnak a vert levegőben,
Meglehet ejtettek, vagy csak a vágy hiszi úgy.
Két hétig kémleltük a tengert, biztos-e, vagy nem,
Vártuk, mig tán jobb széllel ujúl meg a hold. —

Et jam nocturnis spatium laxaverat horis
Phoebus, chelarum pallidiore polo.
Cunctamur tentare salum, portuque sedemus,
Nec piget oppositis otia ferre moris,
Occidua infido dum saevit gurgite Plias,
Dumque procellosi temporis ira cadit.
Respectare juvat vicinam saepius Urbem,
Et montes visu deficiente sequi;
Quaque duces oculi grata regione fruuntur,
Dum se, quod cupiunt, cernere posse putant
Nec locus ille mihi cognoscitur indice fumo,
Qui dominas arces et caput orbis habet;
Quamquam signa levis fumi commendat Homerus,
Dilecto quoties surgit in astra solo:
Sed coeli plaga candidior, tractusque serenus
Signat septenis culmina clara jugis.
Illic perpetui soles, atque ipse videtur,
Quem sibi Roma facit, purior esse dies.
Saepius attonitae resonant circensibus aures,
Nuntiat accensus plena theatra favor;
Pulsato notae redduntur ab aethere voces,
Vel quia perveniunt, vel quia fingit amor,
Explorata fides pelagi ter quinque diebus.
Dum melior lunae fideret aura novae.

Eljővén, ott hagytam a városnak s tudománynak
Palladiust, népünk drága reményü diszét.
Őt a derék itjat most küldé Gallia földe
Római jogtanban képzeni künn ki magát.
Kezdve a bölcsőtől kedves kötelék füzi hozzám,
Érzelmére fiam, származatára rokon;
Akinek atyja ma Exsuperantius Armoricában
Kedvet kelt a beállt béke gyümölcsi iránt;
Rendezi a törvényt, a szabadságot megujitja,
S játszni urat nem hágy házi cselédeinek.
Félhajnal tájban oldtunk kötelet, mikoron már
Vissza adott képét engedi látni a táj.
Elsőbb part mellett kis sajkákon haladánk csak,
Mellyeknek gyakran nyujt menedéket a föld.
Terhhordó nászád ám küzdjön nyáron a habbal,
Őszszel biztosb a könnyü sebes haladás.
Alsia elmaradott, már hátravonúl vala Pyrgi,
Most nagy villa-csoport, több kicsi város előbb. —
Már a hajós a cerrétáni határt mutogatja;
E város letevé régi Agylla nevét.
A habtól s kortól megemésztett Castrumot érjük,
Félig rom s a helyét jelzi egy ó kapu csak.
Rajta elől kőből faragott kis képe van annak,
Aki visel szarvat pásztor alakja felett.

Tum discessurus, studiis Urbique remitto
Palladium, generis spemque decusque mei;
Facundus juvenis Gallorum nuper ab arvis
Missus, Romani discere jura fori.
Ille meae secum dulcissima vincula curae,
Filius adfectu, stirpe propinquus habet:
Cujus Aremoricas pater Exsuperantius oras
Nunc postliminium pacis amare docet;
Leges restituit, libertatemque reducit,
Et servos famulis non sinit esse suis.
Solvimus aurorae dubio, quo tempore primum
Agnosci patitur redditus arva color.
Progredimur parvis per littora proxima cymbis,
Quarum perfugio crebra pateret humus.
Aestivos penetrent oneraria carbasa fluctus,
Tutior autumnus mobilitate fugae.
Alsia praelegitur tellus, Pyrgique recedunt,
Nunc villae grandes, oppida parva prius.
Jam Caerretanos demonstrat navita fines:
Aevo deposuit nomen Agylla vetus.
Stringimus hinc exesum et fluctu et tempore Castrum:
Index semiruti porta vetusta loci.
Praesidet exigui formatus imagine saxi,
Qui pastorali nomina fronte gerit.

Régi nevét a hosszas idő letörölte ugyan már,
Dê Inuusz várát képzeli benne a hír.
Tán Pán Ménaluszát tyrrhéni ligetre cserélte,
Vagy csakugyan szülőföld e lakója Faún.
S mert a halandó magvat bőven szórja ez isten,
Azt mondják, hajló a szerelemre nagyon.
Centumcellaéhez tértünk jó déli fuvattal,
Hol csendes révben állni szokott a hajó.
Nagyszerü gát foglalja be ezt a tengeri körszint,
S szük a bejárás a mondva csinált szigeten.
Kettős tornya magasra nyulik, két águ sikátor
Nyit szük torkán át két fele bémenetelt.
Nem tágasra hagyák a hajók számára a révet,
Hogy ne zavarhasson kis ladikot se a szél.
Bent az öböl befedett hajlékok alá vive lévén,
Háborgó szeleket zárt vize észre se vesz,
S mint az euboei elzárt víz, karját az uszóknak,
Himbálás közben tartja magán a hajót.
A Taurus nevü hő fürdőt meglátni kivántam,
Három mérföld volt, könnyen elértem oda.
Nem fertözteti meg keserű víz itten a forrást,
Bár vize füstölgő kéntül elöntve meleg.
Jó szaga, lágy ize lévén, azt sem tudja ki fürdik,
Hol kelljen viziből innia mentül előbb.

Multa licet priscum nomen deleverat aetas,
Hoc Inui Castrum famà fuisse putat.
Seu Pan Tyrrhenis mutavit Maenala silvis,
Sive sinus patrios incola Faunus init.
Dum renovat largo mortalia semina fetu,
Fingitur in Venerem pronior esse Deus.
Ad Centumcellas forti deflexímus Austro:
Tranquilla puppes in statione sedent.
Molibus aequoreum concluditur amphitheatrum,
Angustosque aditus insula facta tegit;
Adtollit geminas turres, bifidoque meatu
Faucibus arctatis pandit utrumque latus.
Nec posuisse satis laxo navalia portu,
Ne vaga vel tutas ventilet aura rates.
Interior medias sinus invitatus in aedes
Instabilem fixis aera nescit aquis;
Qualis in Euboicis captiva natantibus unda
Sustinet alterno bracchia lenta sono.
Nosse juvat tauri dictas de nomine thermas:
Nec mora difficilis millibus ire tribus.
Non illic gustu latices vitiantur amaro,
Lymphaque fumifico sulfure tincta calet:
Purus odor, mollisque sapor dubitare lavantem
Cogit, qua melius parte petantur aquae.

Hogyha hihetni a hirt, hát úgy bika fedte fel ezt a
Hő fürdőt, amidőn inni vizet keresett,
És mint szokta, mikor készül a harcra, porondot
Szórt, s leszegett szarvát vén faderékba fené.
Meglehet isten volt, aki öltvén ál bika képet,
Nem türé, hogy a hő földbe rekedjen e kincs.
Mint amidőn, Agenort meglopván, hogy vele kedvét
Töltse, vivé habokon ringva a szüzi tehert.
Ily csuda dolgokkal ne csak a gráj nép dicsekedjék;
Itt is marha nyitá a helikóni kutat.
Akkor is ily módon fakadott fel a víz, amidőn rég
A Múzák kútját lópata vájta elő.
E buzgárokat is hasonítja piéri mederhez
A föld, mely hirt nyert Messala tolla után:
„Vonja ki jő hozzá, aki elmegy tőle, marasztja"
Mint a kapún gyönyörü versbe felirva ez áll.
Származatára e férfi az első consul utóda,
Hogyha a Publicolák törzsire visszamegyünk.
Ő mint főkamarás intézte az udvar ügyét is,
Ámde az ész meg a nyelv vitte magasbra csak őt;
Azt tanitá, ki való igazán a szónoki szakra,
Hogy ki akar szónok lenni, derékfi legyen. —
Amikor a hajnal már fénylett a bibor égen,
Szélnek eresztők a rév öliből a hajót.

Credere si dignum famae, flagrantia taurus
Investigato fonte lavacra dedit,
Ut soles excussis pugnam praeludere glebis,
Stipite quum rigido cornua prona terit:
Sive Deus, faciem mentitus et ora juvenci,
Noluit ardentis dona latere soli;
Qualis Agenorei rapturus gaudia furti
Per freta virgineum sollicitavit onus.
Ardua non solos deceant miracula Grajos:
Auctorem pecudem fons Heliconis habet;
Elicitas simili credamus origine lymphas,
Musarum ut latices ungula fodit equi.
Haec quoque Pieriis spiracula comparat antris
Carmine Messalae nobilitatus ager:
„Intrantemque capit, discedentemque moratur."
Postibus adfixum dulce poëma sacris.
Hic est, qui primo seriem de consule ducit,
Usque ad Publicolas si redeamus avos;
Hic et praefecti nutu praetoria rexit:
Sed menti et lingvae gloria major inest.
Hic docuit, qualem poscat facundia sedem,
Ut bonus esse velit, quisque disertus erit.
Roscida puniceo fulsere crepuscula coelo:
Pandimus obliquo lintea flexa sinu.

Kissé a fövenyes partot kerülök Miniónál,
  Ott a gyanus földtől háborog a kicsi rév.
Majd a Graviscák egy-egy orma tünik föl előttünk,
  Hol nyáron a tó büze boszontni szokott.
Dê sürü berkektől virul a szomszédban a táják,
  S a tenger szélén fenyvesek árnya lebeg.
Ó romokat látunk őr nélkül állani árván,
  A Cosa elpusztult s bécsunyitott falait.
Furcsa okát veszténak e helytt emliteni sem szép,
  Mert nevetés nélkül szólani róla nehéz.
Mondják, el kellet költözni lakóinak innét,
  Annyira kinzá itt házukat a sok egér.
Úgy hiszem, az vala inkább a baj e törpe seregnél,
  Minthogy pártot ütött ellene a daru-had.
Hercules öble felé tartánk innét a hajóval;
  A lehanyatló nap kelt vala gyenge szelet.
A vár romjai közt szó lőn a szárd futamásról,
  Melyre hanyathomlok tört vala egy Lepidus;
Mert Cosa partjaitól üzé rokon elleneit szét
  Róma, derék Catulusz fő vezetése alatt.
Mégis ama másik Lepidus gonoszabb vala, a ki
  Harmad társsal üzött harcot egekre rivót,
És a szabadságot, mely visszakerült Mutinánál,
  Eltemeté a világ rémületére megint.

Paulisper fugimus littus Minione vadosum:
  Suspecto trepidant ostia parva solo.
Inde Graviscarum fastigia rara videmus,
  Quas premit aestivae saepe paludis odor.
Sed nemorosa viret densis vicinia lucis,
  Pineaque extremis fluctuat umbra fretis.
Cernimus antiquas, nullo custode, ruinas
  Et desolatae moenia foeda Cosae.
Ridiculam cladis pudet inter seria causam
  Promere; sed risum dissimulare piget.
Dicuntur cives quondam migrare coacti,
  Muribus infestos deseruisse lares.
Credere maluerim Pygmaeae damna cohortis,
  Et conjuratas in sua bella grues.
Haud procul hinc petitur signatus ab Hercule portus.
  Vergentem sequitur mollior aura diem.
Inter castrorum vestigia sermo retexit
  Sardoam, Lepido praecipitante, fugam;
Littore namque Cosae cognatos depulit hostes
  Virtutem Catuli Roma sequuta ducis.
Ille tamen Lepidus pejor, civilibus armis
  Qui gessit sociis impia bella tribus;
Qui libertatem Mutinensi clade receptam
  Obruit auxiliis, orbe pavente, novis,

Harmadik a békét készült megbontani ismét,
Dê a gonosztevők végzete érte utól.
A negyedik, mig akar Caesár székébe lopódzni,
Mint vérfertőző úgy fizetett meg ezért.
Van panasz a maiakra is, amint mondja a hír, de
Jobb hogy a rossz magokat rója meg a maradék.
Nem tudom, a névhez van-e kötve a jellem, avagy hogy
A jellemre szokás adni nevet bizonyost?
Bármint van, különös Latium történetiben az,
Hogy Lepiduszt anyiszor végze bünért ki bakó. —
Még nem múlt el az éj, mikor a tengerre kihajtánk,
A szomszéd fokról megjöve minthogy a szél.
Egy hegy, az Argentáriusz itt a vizbe benyúlik,
S kettős csúcsa a kék habra tekintget alá.
Hat mérföldig fűz oldalvást halmokat össze,
Harminchat mérföld kört fog a tengeren el.
Mint az ephyrei földnyelv, ketté szelt habokon át
Két tengerpartot húz az ióni vizen.
Későn futja körül a hajó e sziklai gátot,
Görbületeivel elég bajt is okozni szokott.
Rajt a nyilások gyakran más-másként alakulvák,
Haszna vitorlának nincs, de hamar meg is árt.
Távol látom az Ígilium fabenőtte tetőjét,
Nem szabad ettől elvonni dicséretemet,

Insidias paci moliri tertius ausus,
Tristibus excepit congrua fata reis.
Quartus Caesareo dum vult irrepere regno,
Incesti poenam solvit adulterii.
Nunc quoque... Sed melius de nostris fama queratur:
Index posteritas semina dira notet.
Nominibus certos credam decurrere mores?
Moribus an potius nomina certa dari?
Quidquid id est, mirus Latiis annalibus ordo,
Quod Lepidum toties recidit ense malum.
Necdum decessis pelago permittimur umbris,
Natus vicino vertice ventus adest.
Tenditur in medias mons Argentarius undas
Ancipitique jugo caerula curva premit.
Transversos colles bis ternis millibus arctat,
Circuitu ponti ter duodena patet:
Qualis per geminos fluctus Ephyreius isthmos
Ionias bimari littore findit aquas.
Vix circumvehimur sparsae dispendia rupis,
Nec sinuosa gravi cura labore caret:
Mutantur toties vario spiramina flexu,
Quae nunc profuerant vela, repente nocent.
Eminus Igilii silvosa cacumina miror,
Quam fraudare nefas laudis honore suae.

E sziget ön bérceit maga védte meg a minapában,
Tán természetivel, tán ura szép eszivel.
A győztes hadnak kicsiny öbliben ellene állott,
Mintha szakitná nagy tenger a földtül el ott.
Sok menekültet vett be a feldult város öléből,
Nem félték többé éltüket itt a futók.
A geta szárazföldi hadával tengeren is dúlt,
Lóra teremve hajó-hadnak is ártani bir.
Furcsa, e több vésznek torkába' levő kikötőhöz
Római könnyen fér, mig nehezen a geták. —
Most Umbrót értük, nem hirnélküli folyóviz,
Biztos révre talál itt a hajó ha hüled.
Tágas medrében mindég ollyan szelid a viz,
Amikor a tengert kezdi gyötörni vihar.
Itt én óhajték a csendes partra kimenni,
De a hajós népet, mert sietett, követém.
Amig igy sietünk, szél s nap megszöktek előlünk,
Jutni tovább nincs mód, hátrakerülni se már.
Éjjeli nyughelyt készitünk a parti fövényen,
Fát myrtus-liget ád estve tüzelni valót.
Apró sátorokat vontunk letüzött evezőkre,
Fönt sieténk rájok vetni keresztbe rudat.
Keltekor a napnak kieveztünk s — állani látszánk,
És csak az elmaradott part mutatá a menést.

Haec proprios nuper tutata est insula saltus,
Sive loci ingenio, seu domini genio;
Gurgite quum modico victricibus obstitit armis,
Tanquam longinquo dissociata mari.
Haec multos lacera suscepit ab Urbe fugatos;
Hic fessis posito certa timore salus.
Plurima terreno populaverat aequora bello
Contra naturam classe timendus eques.
Unum, mira fides, vario discrimine portum
Tam prope Romanis, tam procul esse Getis.
Tangimus Umbronem: non est ignobile flumen,
Quod toto trepidas excipit ore rates;
Tam facilis pronis semper patet alveus undis,
In pontum quoties saeva procella ruit.
Hic ego tranquillae volui succedere ripae:
Sed nautas, avidos longius ire, sequor.
Sic festinantes ventus diesque reliquit;
Nec proferre pedem, nec revocare licet.
Littorea noctis requiem metamur arena;
Dat vespertinos myrtea silva focos.
Parvula subjectis facimus tentoria remis,
Transversus subito culmine contus erat.
Lux aderat; tonsis progressi, stare videmur:
Sed cursum prorae terra relicta probat.

Mostan elénkbe kerül a vas ércéről hires Ilva,
Bővebbenn ennél nóriki föld sem ad azt.
A biturix hámor vasa nem derekabb az övénél,
Az sem, a mellyet a szárd akna magábul ereszt.
Több hasznára van a vas e dús szülője, a népnek,
Mint Tartessznál a sárga porondu Tagus.
Bünt szülő anyagul szolgál a vészes arany csak,
Minden roszra kisért a vak aranyszeretés ;
Házasok ostromlott ágyai bevetetnek aranynyal,
Megvásárlani bír szüzi kebelt az arany ;
A hűség meggyőzve aranytól, várakat ád fel,
A hivatalkeresőt üzi az átkos arany :
Ellenben vassal mivelődik az árva rideg föld,
Életmódunkat vas fedezé fel előbb.
Még nem tudták, hogy félisten a felvasazott Márs,
Embert vas védett már vadak elleniben.
Emberi gyenge kezek használata még nem elég, ha
Vas fegyverből nincs készen a másnemü kéz.
Ily eszmékkel üzém únalmam a lomha szeleknél,
Míg a hajósoknak népdala zeng körülem.
Feltartá haladásunkat közelébe' Faléria,
Bár fele útján túl Phoebusz alig juta még.
A faluszéleken épp ekkor tölték vala vígan
Ünnepi játékkal kedvöket a lakosok.

Occurrit chalybum memorabilis Ilva metallis,
Qua nihil uberius Norica gleba tulit.
Non Biturix largo potior strictura camino,
Nec quae Sardoo cespite massa fluit.
Plus confert populis ferri fecunda creatrix,
Quam Tartessiací glarea fulva Tagi.
Materies vitiis aurum letale parandis ;
Auri coecus amor ducit in omne nefas.
Aurea legitimas expugnant munera taedas,
Virgineosque sinus aureus imber emit.
Auro victa fides munitas decipit urbes ;
Auri flagitiis ambitus ipse furit.
At contra ferro squalentia rura coluntur,
Ferro vivendi prima reperta via est.
Saecula semideum ferrati nescia Martis,
Ferro crudeles sustinuere feras.
Humanis manibus non sufficit usus inermis,
Si non sint aliae, ferrea tela, manus.
His mecum pigri solabar taedia venti,
Dum resonat variis vile celeusma modis.
Laxatum cohibet vicina Faleria cursum,
Quamquam vix medium Phoebus haberet iter.
Et tum forte hilares per compita rustica pagi
Mulcebant sacris pectora fessa jocis.

Mert az nap szokták ünnepleni mindig Osirist,
Aki a kelt magból új aratást hoz elő.
Itt kikötünk, fogadóba megyünk, múlattat a játék,
Tetszenek a gázló szép keritett helyei.
Ahol a víztartókban kedvire játszhatik a sok
Virgonc hal, bőven zárva levén be a víz.
Ámde a szép mulatást ebűl is bétudta a gazda,
Úgy meg nem kínzott volna egy Antiphatesz.
Mert bérlő e helyen sápító ronda zsidó volt,
Állat, a mely nem tür emberi étkeket el.
Felszámíta zuzott hínárt, csomiszolt csemetéket,
Mennyi fogyott megizelt vízibül, emlegeté.
Összeszidók, mint érdemelé, e szemtelen egy fajt,
Mely nemzőtagokat nyúz le gyalázatosan.
Ostoba nép. A hideg szombat foglalja szivét el,
De vallásánál a szive még hidegebb.
Rút henyeségbe' foly ennél el minden hetedik nap,
Fáradt istcninek léha alakja gyanánt.
Többi bolondságát e hazug vallásos akolnak
Gondolom a gyermek sem hiszi mindenik el.
Bár Judaea ne is lett volna igázva le inkább
Pompeius harcai s Titusz uralma alatt.
E ragadós pestis messzebb harapódzik azóta,
Most már győzőit nyomja legyőzve e nép. —

Illo quippe dic tandem renovatus Osiris
Excitat in fruges germina laeta novas.
Egressi villam petimus, ludoque vacamus,
Stagna placent septo deliciosa vado.
Ludere lascivos intra vivaria pisces
Gurgitis inclusi laxior unda sinit,
Sed male pensavit requiem stationis amoenae
Hospite conductor durior Antiphate;
Namque loci querulus curam Judaeus agebat,
Humanis animal dissociale cibis.
Vexatos frutices, pulsatas imputat algas,
Damnaque libatae grandia clamat aquae.
Reddimus obscenae convicia debita genti,
Quae genitale caput propudiosa metit.
Radix stultitiae: cui frigida sabbata cordi,
Sed cor frigidius relligione sua est.
Septima quaeque dies turpi damnata veterno,
Tanquam lassati mollis imago Dei.
Caetera mendacis deliramenta catastae
Nec pueros omnes credere posse reor.
Atque utinam nunquam Judaea subacta fuisset
Pompeii bellis, imperioque Titi!
Latius excisae pestis contagia serpunt,
Victoresque suos natio victa premit.

Szembenközt éjszaki szél támadt, de azért evezőkkel
Ellene törtettünk, ahogy a nap kisütött.
Már közel a biztos kikötő Populónia partján,
Ott hol a Természet képez ölében öbölt.
Nem nyúlik roppant tömegével légbe fel itten
Éji világlóként messze kitűnve Pharósz:
Tájékzó tükörül szolgál egy nagyszerü vén szirt,
Meddig a meghódolt tengeri síkon uralg.
Alkota fellegvárt kettős hasznára nemünknek:
Védhely a száraznak, tengeren útmutató.
Őskori emlékeiből immár semmise látszik,
Bástyáit széljel rágta az éhes idő.
Itt-ott lelni nyomát még csak darabokba' falának,
Már maga a város romba temetve hever.
Nê zugolódjunk hát, a halandó test ha feloszlik,
Példákból látunk halni ki városokat.
Több felül itt örvendetes egy hír szálla fülünkbe,
Majdnem visszaterelt Róma felé ez a hir.
Ítt hallók, hogy a szent városban a főnöki állás
Érdemidért néked jut vala, drága felem.
Kivánnám az egész nevedet foglalni be versbe,
Dê némely'k tagját tiltja a durva szabály,
Jöjjön azért csak R ú f i neved bé abba, barátom,
Úgyis régen ezen zengelek iveimen.

Adversus surgit Boreas, sed nos quoque remis.
Surgere certamus, dum tegit astra dies.
Proxima securum reserat Populonia littus,
Qua naturalem ducit in arva sinum.
Non illic positas extollit in aethera moles
Lumine nocturno conspicienda Pharos:
Sed speculam validae rupis sortita vetustas,
Qua fluctus domitos arduus urget apex,
Castellum geminos hominum fundavit in usus,
Prasidium terris, indiciciumque fretis.
Agnosci nequeunt aevi monumenta prioris,
Grandia consumsit moenia tempus edax.
Sola manent interceptis vestigia muris,
Ruderibus late tecta sepulta jacent.
Non indignemur mortalia corpora solvi:
Cernimus exemplis oppida posse mori.
Laetior hic nostras crebrescit fama per aures:
Consilium Romam pene redire fuit.
Hic praefecturam sacrae cognoscimus Urbis
Delatam meritis, dulcis amice, tuis.
Optarem verum complecti carmine nomen,
Sed quosdam refugit regula dura pedes.
Cognomen versu veniat, carissime, R u f i,
Illo te dudum pagina nostra canit.

Ünnepi nap nekem ez, megadá valahára az isten,
Ajtómon koszorú függjön a telt ohajért.
Zöld ággal legyen a vélem köz öröm diszesitve,
Lelkem jobb fele van víve magasbra elö.
E hivatalt így kettesivel még jobbszeretem most,
A kit ohajték, új hirbe hoz engemet is. —
Visszajövén Aquiló, mentünk kifeszítve vitorlát,
Ahogy Eósz előhajta piros lovain.
Kezdi homályos bércét Corsica már mutogatni,
Felleges ormát feltolja hason szinü árny.
Vékony szarvaival szint ígyen enyész el a kétes
Hold, ki-kitűn, megin elrejti magát szem elül.
Keskeny volta a tengernek növelé a hazug hirt,
Itt a vizen hogy egész csorda uszott vala át
Akkoriban, mikor elsőben jött cyrnei partra
Corsz nő, aki talán űzte bitang tehenét.
Menve tovább a vizen, Caprária tolja magát fel;
Napkerülö férfik töltik e zord szigetet ;
Ők magukat görögül nevezik m ó n a h c u s z i rendnek,
Élni akarván csak félre vonúlva külön.
Félnek a jó sorstól, míg a rossztól ovakodnak,
Hát ki nyomorg önként, hogy nyomorúlt ne legyen?
Nemde bolond düh-e az fölfordúlt emberi agyban,
Félni a rossztól, s nem birni kiállni a jót?

Festa dies, pridemque meos dignata penates,
Poste coronato vota secunda colat;
Exornent virides communia gaudia rami:
Provecta est animae portio magna meae.
Sic mihi, sic potius placeat geminata potestas:
Per quem malueram, rursus honore fruar.
Currere curamus velis, Aquilone reverso,
Quum primum roseo fulsit Eous equo.
Incipit obscuros ostendere Corsica montes,
Nubiferumque caput concolor umbra levat.
Sic dubitanda solet gracili vanescere cornu,
Defessisque oculis luna reperta latet.
Haec ponti brevitas auxit mendacia famae:
Armentale ferunt quippe natasse pecus,
Tempore Cyrnaeas quo primum venit in oras,
Forte sequuta vagum femina Corsa bovem.
Processu pelagi jam se Capraria tollit.
Squalet lucifugis insula plena viris.
Ipsi se monachos Grajo cognomine dicunt,
Quod soli nullo vivere teste volunt.
Munera fortunae metuunt, dum damna verentur:
Quisquam sponte miser, ne miser esse queat?
Quaenam perversi rabies tam stulta cerebri,
Dum mala formides, nec bona posse pati?

Vagy börtönbeli rabként kell bünhödniek itt igy,
Vagy zord keblökben sárepe duzzadozik.
Így meggyült epekórból származtatja Homér is
Bellerophonnál a szívbeli háborodást;
Mert mondják, szenvedt sérelme miatti bujában
Embereket gyülölő vála belőle utóbb. —
Most Volaterrának L á p o k nevü térihez érvén,
Én közepett tartám jobbnak a kétes utat.
Nézdel a kormányos lefelé, igazit a fogantón,
S szóval is intézé, merre vigyék a hajót.
Két oldalt a torkolatot két nagy fa különzi,
És cölöpök jelzik két fele végig a szélt.
E cölöpökre borostyánt szoktak kötni magssat,
Mely sürü lombjaival jól kimutassa magát,
Hogy, mivel a ragadós íszap el van lepve hinárral,
Biztos légyen az út a kijelelt helyeken.
Itt feltartoztat vala bőszült Córusi fúvat,
Millyen az erdőkön tördeli szét a pagonyt.
Majdcsak alig birtuk házakba' kiállni a záport.
Rám Albínomnak vára tanyája közel.
Mert enyim ő, és általa tölté Róma be székem',
Ő folytatja biró tisztemet ott ma nekem.
Érdemivel nem várt éveit jókor megelőzte,
Ifju korára gyerek: ritka eszére öreg.

Sive suas repetunt ex fato ergastula poenas,
Tristia seu nigro viscera felle tument.
Sic nimiae bilis morbum adsignavit Homerus
Bellerophonteis sollicitudinibus:
Nam juveni offenso, saevi post tela doloris
Dicitur humanum displicuisse genus.
In Volaterranum, vero Vado nomine, tractum
Ingressus, dubii tramitis alta lego.
Despectat prorae custos clavumque sequentem
Dirigit, et puppim voce monente regit.
Incertas gemina discriminat arbore fauces,
Defixasque offert limes uterque sudes.
Illis proceras mos est adnectere lauros,
Conspicuas ramis et fruticante coma.
Ut praebente algam densi symplegade limi,
Servet inoffensas semita clara notas.
Illic me rapidus consistere Corus adegit,
Qualis silvarum frangere lustra solet.
Vix tuti domibus saevos toleravimus imbres:
Albini patuit proxima villa mei.
Namque meus, quem Roma meo subjunxit honori,
Per quem jura meae continuata togae.
Non exspectatos pensavit laudibus annos,
Vitae flore puer, sed gravitate senex.

Egymással rokon érzelmek kapcsoltanak össze;
Vonzalmunk' növelé több szorosabb viszony is.
Ő hódolt nékem, noha könnyen győz vala rajtam,
Túlmúlván engem kegyben elődöm előtt. —
Rá értem megnézni a sóbányát majoránál,
Ám mivel igy szokták hivni a sós tavat ott.
Melybe a tenger földi csatornákon vitetik bé,
S több ágú medrét öntözi ily kicsiny ér.
S majd amidőn a Szírius égő csillaga eljö,
Hervad a fü s a határ széltibe' szomjan eped,
Elzárják zsilipekkel a tengert, hogy jegecedjék
A befogott nedü a felmelegült talajon.
A természetes oltót meghatván az erős nap,
Vastag kérget von földjül a nyári meleg.
Mint mikor Iszter a jégtől annyira megtömörül, hogy
Megrakodott kocsikat hord befagyott folyamán.
Fürkésszék ki okát a természet-magyarázók,
Mint hoz egyes tényző létre különnemü tényt:
Mig behegedt folyam a napnak láttára felolvad,
A híg víz ismét nap sugarára befagy. —
Ó mi gyakorta szokott jó is származni a rosszbúl,
Késtünket viggá tette a zordon idő.
Mert Victórinusom, ki szivem mélyébe van irva,
Felkeresett, töltvén kölcsönös ohajaink'.

Mutua germanos junxit reverentia mores,
Et favor alternis crevit amicitiis.
Praetulit ille meas, quum vincere posset, habenas;
Praedecessoris major amore fuit.
Subjectas villae vacat aspectare salinas;
Namque hoc censetur nomine salsa palus.
Qua mare terrenis declive canalibus intrat,
Multifidosque lacus parvula fossa rigat.
Ast ubi flagrantes admovit Sirius ignes,
Quum pallent herbae, quum sitit omnis ager:
Tum cataractarum claustris excluditur aequor,
Ut fixos latices horrida duret humus.
Concipiunt acrem nativa coagula Phoebum,
Et gravis aestivo crusta calore coit;
Haud aliter, quam quum glacie riget horridus Ister,
Grandiaque adstricto flumine plaustra vehit.
Rimetur solitus naturae expendere causas,
Inque pari dispar fomite quaerat opus:
Juncta fluenta gelu conspecto sole liquescunt,
Et rursus liquidae sole gelantur aquae.
O quam saepe malis generatur origo bonorum!
Tempestas dulcem fecit amara moram.
Victorinus enim, nostrae pars maxima mentis,
Congressu explevit mutua vota suo,

Ő neki bújdostában a tuskus földön adott hont
Újat a sors, be levén véve Tolósa elébb.
Nem csak bal viszonyok közt mint bölcs tűnt vala ő ki,
Jobb sorsában is e jelleme megmaradott.
Ismeri érdemit a tenger, jól ismeri Thúle,
Úgy a föld, mellyet durva Britannia szánt;
Ahol a felváltás zaboláz kormányi hatalmat,
Állandó szeretet jut vala néki dijúl.
Bár a világ végére kiment, kormánya olyan volt,
Mint ha vivé vala azt, bent a világ közepén.
Csak dicse nő azzal, hogy azoknak tetszeni kívánt,
Kiknek nem tetsznünk nagy pirulást nem okoz.
Még nem rég fő udvari cimmel lőn diszesitve,
Dê letevé e fényt parlagi vágyaiért.
Őt hogy ölelhettem, feledém a garázda fuvalmat,
Úgy tetszett, hogy már részbe' birom honomat. —
Ahogy aranyszinű fogatán a Hajnal előtünt,
Parti fuvat javasol tűzni vitorla-rudat,
Rázkódás nélkül viszi csendes szél a hajóorrt,
A lobogó szeliden leng az erős kötelen.
A tenger közepén nyúlik fel Gorgon a vízből,
Pisa vidéke, meg a cyrkai fogja körül.
Gyülölöm e sziklát, emlékit egy új balesetnek,
Élve temette magát itten el egy hazafink.

Errantem Tuscis considere compulit agris
Et colere externos, capta Tolosa, lares.
Nec tantum duris nituit sapientia rebus:
Pectora non alio prosperiora tulit.
Conscius Oceanus virtutum, conscia Thule,
Et quaecunque ferox arva Britannus arat.
Qua praefectorum vicibus frenata poestas
Perpetuum magni foenus amoris habet.
Extremum pars illa quidem discessit in orbem,
Sed tanquam medio rector in orbe fuit.
Plus palmae est, illos inter voluisse placere,
Inter quos minor est displicuisse pudor.
Illustris nuper sacrae comes additus aulae,
Contempsit summos, ruris amore gradus.
Hunc ego complexus, ventorum adversa fefelli,
Dum videor patriae jam mihi parte frui.
Lutea protulerat sudos aurora jugales,
Antennas tendi littoris aura jubet.
Inconcussa vehit tranquillus aplustria flatus,
Mollia securo vela rudente tremunt.
Adsurgit ponti medio circumflua Gorgon
Inter Pisanum Cyrcaicumque latus.
Aversor scopulos, damni monimenta recentis:
Perditus hic vivo funere civis erat.

Nem rég egy ifjunk, aki fő törzsökbül eredt volt,
Jól is házasodott, s bíra vagyont eleget,
Szédelgésbe esett s istent, embert odahagyva,
Vak babonás hitből itten e zúgba vonúlt.
S a nyomorúlt, azt híve, a moslék kedves az égnek,
Vízbe bukott, kitevén dühben ön istenein.
Rosszabb volt-e a mérges circei banda ezeknél?
Testet válta csak az: lelkeket ölnek ezek. —
Most amodább Tríturrita jő, mert így nevezék el
E vízből kiszorúlt szinte hamis szigetet.
Kézzel emelt falak által van csak nyújtva a vízig,
S a házépitő készite földet előbb.
Bámúltam mellette a révet, mely hires a nagy
Písai vásárról s tengeri cikkeiről.
Furcsa hely ez, mert a nyilt tenger verdesi folyvást,
S a védetlen part bármi szelekre kitártt.
Nincs az öbölben biztositott menhely sehol egy sem,
Mely Aéol ha fenyít, birna dacolni vele;
Csak szálas hínár nyúlik fel a víz fenekéről,
S mert puha, a rájött jármübe' kárt nem okoz;
S engedvén mégis meg-megköti a dühösebb árt,
S nem hagy a mélyből felbukni nagyobb tömeget.
Tiszta időt hoza újra hajónk számára az Eurus:
Dê én Prótadiust látni kivántam előbb.

Noster enim nuper juvenis majoribus amplis,
Nec censu inferior, conjugiove minor,
Impulsus furiis homines divosque reliquit,
Et turpem latebram credulus exul amat,
Infelix putat illuvie coelestia pasci;
Seque premit laesis saevior ipse deis
Nunc rogo, deterior Circaeis secta venenis?
Tunc mutabantur corpora, nunc animi.
Inde Triturritam petimus: sic villa vocatur,
Quae jacet expulsis insula paene fretis.
Namque manu junctis procedit in aequora saxis;
Quique domum posuit, condidit ante solum.
Contiguum stupui portum, quem fama frequentat
Pisarum emporio, divítiisque maris.
Mira loci facies: pelago pulsatur aperto,
Inque omnes ventos littora nuda patent;
Non ullus tegitur per bracchia tuta recessus,
Aeolias possit qui prohibere minas;
Sed procera suo praetexitur alga profundo,
Molliter offensae non nocitura rati;
Et tamen insanas cedendo interligat undas,
Nec sinit ex alto grande volumen agi.
Tempora navigii clarus reparaverat Eurus:
Sed mihi Protadium visere cura fuit.

Őt ha ki tán ismerni kivánná némi jelekből,
  Az vegye mintául képit erénynek elő.
Szebb színben nem festheti őt le akármi müvész sem,
  Mint ami érdeminek színvegyülékibül áll.
Már távol bizonyos bölcsesség néz ki személből
  És az igazságnak képe ragyog ki azon.
És ha kevés, hogy Gallia kérkedik íme fiával:
  Ám maga is szólhat Róma ez elnökiről.
Ősi lakása helyett ada Umbria néki szerényet,
  Érdeme mind két helytt boldogitá vala őt.
Most a kicsinyt nagynak veszi e nagy jellemü férfi,
  Mint a nagy kicsiség volt vala nála előbb.
Íme csekély gyepről majd kormányzók kerülének,
  S Cincinnátusokat szült e maroknyi határ.
És ez előttem a Serránus forgatta ekénél
  Nem kevesebb, sem nem Fabricius tüzinél.
Hát miután behelyeztem a biztos révbe hajóim',
  Písa felé kocsizám, merre visz a gyalogút.
Ád lovakat sőt még hintót is ajánl a tribunus,
  Kit magam is szerették, mert vala társam elébb,
Amikor intéztem mint főtiszt a magas udvart,
  És a kegyes Ceasár őrseregét vezetém.
Látom az Alphéustul eredt ódon szinü várost,
  Arnus — s Ausurnak két vize fogja körül.

Quem qui forte velit certis cognoscere signis,
  Virtutis speciem corde vidente petat;
Nec magis efficiet similem pictura colorem,
  Quam quae de meritis mixta figura venit.
Adspicienda procul certo prudentia vultu,
  Formaque justitiae suspicienda micat.
Sit fortasse minus, si laudet Gallia civem:
  Testis Roma sui praesulis esse potest.
Substituit patriis mediocres Umbria sedes:
  Virtus fortunam fecit utramque parem.
Mens invicta viri pro magnis parva tuetur,
  Pro parvis animo magna fuere suo.
Exiguus rerum rectores cespes habebat,
  Et Cincinnatos jugera pauca dabant.
Haec etiam nobis non inferiora feruntur
  Vomere Serrani, Fabriciique foco.
Puppibus ergo meis fida in statione locatis
  Ipse vehor Pisas, qua solet ire pedes.
Praebet equos, offert etiam carpenta tribunus,
  Ex commilitio carus et ipse mihi,
Officiis regerem quum regia tecta magister,
  Armigerasque pii principis excubias.
Alpheae veterem contemplor originis urbem,
  Quam cingunt geminis Arnus et Ausur aquis;

Gúlya-kupot formál ímez a két összefutó víz,
Köztük elől keskeny föld nyit utat befelé.
Dê megtartja nevét közösülte után is az eggyik
S a víz, mint Arnusz mén az öbölbe belé.
Sokkal előbb, mintsem laurenszi királyi családba
Olt vala a sors bé trójai népbeli vért,
Fogta Etrúria Éliszből kebelébe be Písát,
Névhangzásával bébizonyítva nemét.
Itten imádott nemzőm szobra tünék fel előttem,
Mellyet Písa emelt néki a köz piacon.
Könnyeztem dícséretein a drága atyának,
Ázott orczámon búban uszott az öröm.
Mert nemzőm kormányoza egykor a tyrrheni földön,
Hat csomagos bíró tiszt vala bízva reá.
Emlékszem: mondá, hogy számos hivatalai közt
A tuskus kormány volt neki legbecsesebb;
Mert bármily szép is, sem az egyház-gondnoki tisztet,
Sem quaestorságát annyira nem szereté;
Sőt ha szabadna, talán még a praefectusi állást
Sem venné ki, ugy ég szíve a tuskusokért.
Meg se csalódott, mert neve kedves most is ezeknél,
Róla örök hálát zengedez itten a nép;
S hogy mi szilárd, mi magát mérséklő volt vala folyvást,
Széltiben emlegetik gyermekeiknek apák.

Conum pyramidis coëuntia flumina ducunt:
Intratur modico frons patefacta solo;
Sed proprium retinet communi in gurgite nomen,
Et pontum solus scilicet Arnus adit.
Ante diu, quam Trojugenas fortuna penates
Laurentinorum regibus insereret,
Elide deductas suscepit Etruria Pisas,
Nominis indicio testificata genus.
Hic oblata mihi sancti genitoris imago,
Pisani proprio quam posuere foro.
Laudibus amissi cogor lacrymare parentis,
Fluxerunt madidis gaudia moesta genis;
Namque pater quondam Tyrrhenis praefuit arvis,
Fascibus et senis credita jura dedit.
Narrabat, memini, multos emensus honores,
Tuscorum regimen plus placuisse sibi:
Nam neque opum curam, quamvis sit magna, sacrarum
Nec jus quaesturae grata fuisse magis:
Ipsam, si fas est, postponere praefecturam
Pronior in Tuscos non dubitabat amor.
Nec fallebatur, tam carus et ipse probatis:
Aeternas grates mutua cura canit;
Constantemque sibi pariter mitemque fuisse,
Insinuant natis, qui meminere senes.

Es hogy hátra atyám lépteitől én se maradtam,
Örvendtek s kettős vágygyal öleltek ezért.
Úgy Flámínia földén is, mikor áthaladék rajt',
Több hü emlékét láttam atyám hirinek.
Lachaniusz nevit istenségképp tiszteli még a
Lydi. egész környék a maga szobrai közt.
E jókhoz hálás terület megtartja szokását,
S méltó, hogy legyenek főnöki mindig a jók ;
Milyen most Decius, lúcilli derék ivadék, ki
A Corythusz boldog népinek élire állt.
Nem csuda, nagy fia jellemiben ha magára találván
Az Atya, boldog lőn ilyen utóda után.
Aki, ha elkezd zengni csipős Múzája szatyrát,
Turnus nem jelesebb, söt Juvenál se különb.
Censori ráspolya visszahozá a régi szemérmet,
Sújtván a rosszat, létre idézi a jót.
Ilyen igazságos bíró nem üzé soha még el
A kincstártul ama pénzlesi hárpya fajt,
Melynek karmai úgy koppasztják a birodalmat,
S mely mihez ért ragadós lába, el is viszi azt;
Mely amig Arguszt félszemüvé, vakká teszi Lynceuszt,
S országos rablást elkövet örök előtt.
Lucillust de ki nem játszá e briárei banda,
Száz kézen kifogott ő maga fél kezivel. —

Ipsum me gradibus non degenerasse parentis
Gaudent, et duplici sedulitate fovent.
Haec eadem, quum Flaminiae regionibus irem,
Splendoris patrii saepe reperta fides:
Famam Lachanii veneratur, numinis instar
Inter Tyrrhigenas Lydia tota suos.
Grata bonis priscos retinet provincia mores;
Dignaque rectores semper habere bonos.
Qualis nunc Decius, Lucilli nomine pignus,
Per Corythi populos arva beata regit.
Nec mirum, magni si redditus indole nati,
Felix tam simili posteriate pater.
Hujus vulnificis satyra ladente Camoenis
Nec Turnus potior, nec Juvenalis erit.
Restituit veterem censoria lima pudorem:
Dumque malos carpit, praecipit esse bonos.
Non olim sacri justissimus arbiter auri,
Circumsistentes reppulit Harpyias?
Harpyias, quarum decerpitur ungvibus orbis,
Quae pede glutineo, quod tetigere, trahunt;
Quae luscum faciunt Argum, quae Lyncea coecum;
Inter custodes publica furta volant.
Sed non Lucillam Briareia praeda fefellit,
Totque simul manibus restitit una manus.

Amint visszajövék Písából újra Triturrba,
S készítém a hajót déli fuvathoz elő:
Ím egyszerre vihar rutitá bé a borus aethert,
Sok kirepedt felhő szórta cikázva tüzét.
Abba hagyók az utat ; ki merészel vészes időben
Menni a felbőszült tenger elébe hajón ?
Mig a hajó állt, a szomszéd erdőbe menénk ki,
Kedvünk jött mozgást tenni vadászva vadat.
Gazdánk készité a vadászfegyvert s a kutyákat,
Mellyek a fekhelyeket fellelik a szag után.
Lesből megfogatik kivetett háló csele által
Rettentő agyarú kan, s el is ejti gerely.
Tán Méléáger félt volna elébe kiállni,
Herkuleses bogot eltépne az ilyen agyar.
Majd megharsan a kürt, követik viszhanggal a halmok,
S könnyű a zsákmányt vinni dalolva haza. —
Africusz ámde a lucskos szárnyú nem szünik egyre
Szurtos felhőkkel szedni el a napokat.
Most a korán lehunyó hetevény már nedves az égen,
A nyulat is mostmár köd fedi a szem elől.
Kis fényt ád, de nehéz habokat támaszt ez a csillag,
Révből nem mozdúl, míg ez uralg, a hajós ;
Mert oda van kapcsolva a szélvészes kaszahúgyhoz
S ázva fut a zsákmány félre a hő eb elől.

Jamque Triturritam Pisaea ex urbe reversus
Aptabam nitido pendula vela Noto :
Quum subitis tectus nimbis insorduit aether ;
Sparserunt radios nubila rupta vagos.
Substitimus ; quis enim sub tempestate maligna
Insanituris audeat ire fretis ?
Otia vicinis terimus navalia silvis,
Sectandisque juvat membra fovere feris.
Istrumenta parat venandi villicus hospes,
Atque olidum doctas nosse cubile canes.
Funditur insidiis et rara fraude plagarum
Terribilisque cadit fulmine dentis aper,
Quem Meleagrei vereantur adire lacerti,
Qui laxet nodos Amphitryoniadac.
Tum responsuros persultat buccina colles,
Fitque reportando, carmine praeda levis.
Interea madidis non desinit Africus alis
Continuos picea nube negare dies.
Jam matutinis Hyades occasibus udae ;
Jam latet hiberno conditus imbre lepus ;
Exiguum radiis, sed magnum fluctibus astrum
Quo madidam nullus navita linquit humum.
Namque procelloso subjungitur Orioni,
Aestiferumque canem roscida praeda fugit.

Láttuk a tengert elsárgúlni a zagyva fövenytől,
S a kiokádott hab mint lepi bé a mezőt;
Mint' mikor Óceanus mezeink középére beömlik,
S rajtok hagyja savát ujra ha visszavonúl,
És vagy más földekre csap a mieinkbül el innét,
Vagy megy itatni az ég csillagait vizivel.

Második Könyv.

Hosszura még nem ment, nem terjede még füzetekre
Könyvem, hát joga volt nyújtni tovább ki magát:
Dê félt, megszakadás nélkül fog okozni unalmat,
És hogy ugy a munkát nem veszi kézbe kisem.
Gyakran szinte csömört szül a végnélküli sok étel,
Vizbül az apró korty szómjuhozóknak izesb;
Fáradtaknak az út kedvesb szakaszokra felosztva,
És ha a mérföld-szám fel vagyon irva kövön.
Két könyvben akarom munkámért osztni meg a pirt,
Mellyet tán egyben jobb vala állani ki. —
Végre a tengeri vész ostromja alól szabadúlván,
Pisai révünkből síkra jutánk csakugyan.
A csendes tenger rezgő fényben mosolyog ránk,
És a barázdált hab gyenge morajja neszez.

Vidimus excitis pontum flavescere arenis,
Atque eructato vortice rura tegi.
Qualiter Oceanus mediis infunditur agris,
Destituenda vago quum premit arva salo.
Sive alio refluus nostro colliditur orbe.
Sive corusca suis sidera pascit aquis.

Liber Secundus.

Nondum longus erat, nec multa volumina passus,
Jure suo poterat longior esse liber;
Taedia continuo timuit cessura labori,
Sumere ne lector juge paveret opus.
Saepe cibis adfert serus fastidia finis:
Gratior est, modicis haustibus unda siti.
Intervalla viae fessis praestare videtur
Qui notat inscriptus millia crebra lapis.
Partimur trepidum per opuscula bina ruborem,
Quem satius fuerat sustinuisse semel. —
Tandem nimbosa maris obsidione solutis
Pisano e portu contigit alta sequi.
Arridet placidum radiis crispantibus aequor,
Et sulcata levi murmurat unda sono.

Ápenninusnak meredekjei látszani kezdnek,
Látjuk a nagy bérctől visszaverődni Thetiszt.
Ítaliát, a világ úrnőjét aki akarja
Nézni körül, híven festve le lelke előtt;
Tölgyfa-levélre hasonképet fog rajta találni,
Két felül egyformán szegve van oldala bé.
Hossza ezer mérföldre nyulik, felvéve határúl
A ligurok földét s szícani tengeröbölt.
Szélén több béhajlásnál neki fekszik a tyrrhén
Tenger vad dühe és Ádria sós özöne.
A legszükebb föld, hol e tengerek összenyomúlnak,
Százharminc mérföld széles azonba csupán.
A hegység több helytt görbén kanyarúl be a vízbe,
Erre szokott Phoebusz kelni, nyugonni le is.
Napkeleten rádől a hegyfok a dalmata vizre,
Nyúgoton a tuskus hab zuzik össze kövén.
Hâ e világ bizonyos tervnek fonalán jöve létre,
És a nagy alkotmány isteni elme müve:
Úgy Latiúm őréül lőn állitva Apennin,
S oly várul, hova út csak nehezen vigyen el.
Félve irígységtől, a Természet nem eléglé
Éjszaki vészek elé szegni az Alp hegyeket;
Mint élő testzet sok taggal rakta körül még,
Amit nagyra becsült, többszörösen beszegé.

Incipiunt Apennini devexa videri,
Qua fremit aërio monte repulsa Thetis.
Italiam rerum dominam qui cingere visu
Et totam pariter cernere mente velit,
Inveniet quernae similem procedere frondi,
Arctatam laterum conveniente sinu.
Millia per longum decies centena teruntur
A Ligurum terris ad freta Sicaniae;
In latum variis damnosa anfractibus intrat
Tyrrheni rabies Adriacique sali:
Qua tamen est juncti maris angustissima tellus,
Triginta et centum millia sola patet.
Diversas medius mons obliquatur in undas,
Qua fert atque refert Phoebus uterque diem;
Urget Dalmaticos Eoo vertice fluctus,
Caerulaque occiduis frangit Etrusca jugis.
Si factum certa mundum ratione fatemur,
Consiliumque dei machina tanta fuit:
Excubiis Latii praetexuit Apenninum,
Claustraqae montanis vix adeunda viis.
Invidiam timuit natura, parumque putavit
Arctois Alpes opposuisse minis.
Sicut vallavit multis vitalia membris,
Nec semel inclusit, quae pretiosa tulit.

Már akkor méltónak látszott többnemü védre,
S már a jövő Rómát isteni gond fedezé.
Annál rettenctesb Stilicónak szörnyü merénye,
Aki elárúlá a birodalmat orúl.
Római nemzetségnek akarván lenni utóda,
Vak dühiben magasat s aljasat összekevert.
Félvén, bármit tesz, hogy fognak félni magától,
Bárbár lándzsákat külde be ölni latint.
Fegyvercs ellent rejte el a szüz hon kebelében,
Hogy könnyebb legyen így ál uton ölnie majd.
Őrei elcsábitva levén, megnyílt maga Róma,
És fogságba esett elfogatása előtt.
És imez árúló nem dúlt pusztán geta vassal,
Még a Sibyllai szent könyvet is égni hagyá.
Althaeát kiki gyülöli üszkéért hogy elégett;
Mondják, most madarak sirnak a Scylla bünén:
Dê Stilicó az örök Rómának végzetes őrét
Kiváná Párkák által emészteni el,
Szünjék Nérónak meg minden kínja pokolban,
E szörnyebb árnyon égjen a Styx tüze el.
Halhatlant bántott ez: amaz csak puszta halandót;
Ő a világ anyját ölte: ez ön szülejét. —
Ámde talán e kitérésem már messzire is nyúlt:
Menjen hát a vers a kijelelt vonalon.

Jam tum multiplici meruit munimine cingi,
Sollicitosque habuit Roma futura Deos.
Quo magis est facinus diri Stiliconis acerbum.
Proditor arcani qui fuit imperii.
Romano generi dum nititur esse superstes,
Crudelis summis miscuit ima furor;
Dumque timet, quidqnid se fecerat ipse timeri,
Immisit Latiae barbara tela necí.
Visceribus nudis armatum condidit hostem
Illatae cladis liberiore dolo.
Ipsa satellibus pellitis Roma patebat,
Et captiva prius, quam caperetur erat.
Nec tantum Geticis grassatus proditor armis,
Ante Sibyllinae fata cremavit opis.
Odimus Althaeam consumpti funere torris;
Nisaeum crimen flere putantur aves.
At Stilico aeterni fatalia pignora regni,
Et plenas voluit praecipitare colos.
Omnia Tartarei cessent tormenta Neronis,
Comsumat Stygias tristior umbra faces.
Hic immortalem, motralem percutit ille:
Hic mundi martem perculit: ille suam. —
Sed diverticulo fuimus fortasse loquaces:
Carmine propositum jam repetamus iter.

Gyors haladással ama ragyogó városhoz elértünk,
  Mely a sugárzó Nap húga nevét viseli.
Bentermett köve szebb a mosolygó líliomoknál,
  S tündöklő fényt szór színirül a sima szirt.
Földe dusan ád márványt, melynek színe világa
  Még hulló havat is versenyezésre hihat.

. . . .

Advehimur celeri candentia moenia lapsu,
  Nominis est auctor sole corusca soror.
Indigenis superat ridentia lilia saxis,
  Et laevi radiat picta nitore silex.
Dives marmoribus tellus, quae luce coloris
  Provocat intactas luxuriosa nives.

. . . .

Jegyzetek

a munka I. és II. könyvéhez.

I.

1 vers. Itt az eredeti szöveg szerkezetéből valami hiányzani látszik. Innét a különbség a két forditásban; a változtasztás, mellyel e hézagott ezúttal pótolni kivántam, egy újabban lelt varians után e célra helyesbnek látszott előttem. Az eredetinek ilyes, csak egyes szavakból álló hézagait forditásnál cum grano salis betölteni nem hűség elleni vétek, söt az a forditónak néha még kötelessége is, csak hogy ezt el ne hallgassa.

11—12 vv. Caracalla imperator római polgárjoggal ruházott fel egész birodalomban minden municipális tisztviselőt, mellynél fogva azok a római választásoknál bármi hivatalra pályázhattak s a tanácsba is szenatorokúl felvétethettek.

21—22 vv. Meglehet, mikor költő e sorokat irta s hazáját Galliát a betört barbár gothusok pusztitva barangolták keresztül kasúl, Cicerónak Marcellushoz irt im e szavai forgottak eszében: „Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria; nec eam diligere minus debes, quod deformior est; sed misereri potius, nec multis claris viris orbatam privare etiam aspectu tuo?“ Epistt. ad Fam. VI. 9.

39 v. Aurelius agger. Az Aurelius nevét viselő töltött út, mely Toscanán vonult keresztül.

43. v. A Rómától megválás itt következő képe egészen hasonló ahoz, mellyet Ovidius Trist. lib. I. Eleg. 3. saját személyére nézve oly élénken fest.

60 v. medve: az Ursa, magyarúl göncöl csillagzat; azaz: alatta fokvő éjszaki földrész.

66 v. azaz: egy várost képzél a világból az által, hogy Rómában központositottad a kerek föld (orbis terrarum) összes népeit.

75 v. paeoni = apollói; mert Apolló, mint orvoslás istene görögül Paeon azaz gyógyitó nevet is viselt.

97 v. Érti a rómaiak nagyszerű vizvezetékeit (aquaeductus).

98 v. Írisz = szivárvány, melyről rég azt hitték (mint hiszi ma is a köznép) hogy felszivja alólról magába a vizet.

101 v. Mint M. Manilius költő is (lib. IV. v. 264.) mondja:

Et peregrinantes domibus suspendere rivos.

107—108 vv. Régi traditio szerint, mikor Tatius a sabin nők elrablása miatt haddal támadta Rómát meg: a harc közben Janus templomából egyszerre egy ott újonnan fakadt meleg forrásviz ömölt ki, melynek árja a város egyik kapuját már elfoglalt szabinokat feltartóztatván, a rómaiak lettek a győztesek. V. ö. Ovid. Fast. I. 261—272 Item: Macrob. Saturn. lib. I. cap. 9. vége felé.

111 v. V. ö. Horátznál I. Epistt. 10. v. 22.:

Nempe inter varias nutritur silva columnas.

170 v. Költő itt Virgilnek ime verseire hivatkozik:

Tu, Voluse, armari Volscorum edice maniplis;
Duc, ait, et Rutulos. Aeneid. *XI. 463.*

Az a Rufius, kiről itt költő mint Albinus fiáról beszél, Zumpt szerint egy ama Ceionius Rufius Volusianussal ki 390 körül a főváros praefectusa volt.

195 v. Célzás a Homér Odysseájában I. 57. st. olvasható versekre.

223 v. **Alsia, Pyrgi, Cere**: tengermelléki városok Etruriában.

230 v. **Centumcellae**: a mai Civita-Vecchia, hires kikötővel birt. Lásd bővebb leirását ifj. **Plinius Epistt.** l. VI. 31. a végén.

279 v. **Minion**: etruriai folyó.

281 v. **Gravisca**, v. **Gravis**: V. ö. Virg. Aeneid. X. v. 183:
Qui Caerete domo, qui sunt Minionis in arvis,
Et Pyrgi veteres, intempestaeque Graviscae.

289 v. Több e féle eset, miket Strabo, id. Plinius s más régi irók is emlitnek, igazolhatná ezt a hagyományt, bár az Rutilius előtt nevetségesnek és hihetetlennek tetszik is. V. ö. **Plin. Hist. Nat.** VIII. 55.

295 v. Az első Lepidus (**Marcus Aemilius**), ki Lucius Catulussal együtt volt consul, meg akarta semmisíteni Sylla minden rendeletét, haza hivni az általa proscribáltakat s visszaadni nekik minden elkobzott jószágaikat. Mi akkor annyi volt, mint megújitni a polgárháborút. Azért tiszttársa Catulus és Pompejus egyesülve támadtak Lepidus ellen, legyőzték, s ő Sardiniába menekült, hol utóbb betegágyban halt meg. „Ibi morbo et poenitentia interiit" mondja róla **Florus** l. III. cap. 23.

297 v. **rokon ellenit**: Mert Lepidus hada is rómaiakból állt s mindkét táborban egy hazának fiai harcoltak egymás ellen. A második Lepidus triumvirtársa volt Octavianus- és Antoniusnak. Fia Augustus ellen összeesküdött s értte halállal lön büntetve. — A negyedik Marcus Lepidus, Caligula nővérének Drusillának férje, ennek két más nővérével Agrippinával és Livillával elkövetett nősparáznasággal vádoltatván s ezen kivül, uralomra vágyás gyanújával is terhelve lévén, Caligula parancsára kivégeztetett.

307. v. Mely tagjaira céloz itt költő a Lepidus családnak, nem tudni.

325 v. **Igilium**: szigetecske Etruria szélén, ma **Giglio**. Az ellenséges betörés, melyről a költő a következő versben beszél, az Aláriktól vezérlett gothusok részéről történt.

337 v. **Plin. lib.** III. c. 5. *Umbro navigationum capax, et ab eo tractus Umbriae.*

351 v. **Ilva**: a mai Elba. Virgilius is emliti gazdag vas bányáit:
Insula inexhaustis Chalybum generosa metallis.
Aeneid. X. v. 174.

353 v. **biturix**: a mai Berry hercegség Francia országban. Caesar is dicséri vasát **Commentáraiban, lib.** VII. cap. 22.

384. v. Vagy mint Juvenalis **Sat.** XIV. v. 98. mondja:
„Nec distare putant humana carne suillam."

397 v. Azzal, mit költő a zsidókról mond, a már akkoriban előhaladt keresztyénségre céloz, mellyet a rómaiak összetévesztettek a zsidó valláson levőkkel.

420 v. Itt a költő arról a Volusianusról beszél, kihez e munkáját, mint közönségesen hiszik, irta volt; kinek ez a neve Volusianus, mert benne az utósó előtti egy hosszú szótagon kivül, a többi mind rövid (UUU—U) be nem mehetett hexameterbe. Igy megakadt Ovidius is a **Tuticanus** névvel. Lásd: de **Ponto lib.** VI. **Epist.** 12.

496 v. **elfoglaltatván**. Atulf gothusok vezére által, ki egész Aquitániát az Oceánig hatalmába ejtette.

561 v. **tribunus**. Értsd: **hadtribun**, vagyis a vidéken hivataloskodó katonai fő csendbiztos.

585 v. Városi, vagy praetori praefectusság értendő-e, nem világos.

595 v. **Lachanius**. Különös, hogy a nevek fejtegetése

körül oly vas türelmet tanusitott Zumpt ezt a L a c h a n i u s nevet, mely Rutilius atyjára alkalmazva valóban felötlőnek tetszhetik, s mellyel ugyanezért, előtte még egy Burmann, s más jeles philologok sem jöhettek tisztába, ő is mint megfejthetlent, s mert *barbari nescio quid sonare videtur* és *ignotum nomen* (saját szavai) megfejteni nem probálta. Holott, az én igénytelen véleményem szerint, arra arridens adatot találhatott volna a ma Schweizban, Schwitz kantonban fekvő L a c h e n város nevében. Ugyanis Helvetiának azon vidéke is, hol Lachen fekszik, Rutilius idejében Galliának A q u i t a n i a nevet viselt részéhez tartozott, melybe Gallia Narbonensis is, hol Tolosa, Rutiliusnak Zumpt által megállapitott születéshelye is volt, befoglaltatott. Nem logice következtethető-e ebből, hogy hát Rutilius atyjára innét ragadhatott a L a c h a n i u s melléknév, hol vagy egyik hivatalos székhelye, vagy nevezetes magán birtoka lehetett.

Ha ily kérdésekről német tudósoknak szabad véleményt mondani: miért ne szabadna nekem, bár e téren nem professionatus magyarnak, conjecturálni.

620 v. T u r n u s: Vespasian alatt élt Satyra-költő volt. Dicsérettel emliti Juvenalis S a t. I. 20. hol neki *magnus Auruncae alumnus* cimet ád; ugy Martial E p i g r. I. 96. és XI. 11. Már ez is mutatja, hogy az a satyrai töredék, mely a franciáknál neve alatt most is kereng, de dicséretre éppen nem méltó, nem ő töle való, hanem, mint az ujabb kritika megállapitotta, Balzac gyártmánya.

II.

8 v. Az ily mérföldeket jelelő határköveket, mint mondják, Cajus Gracchus emelte először.

41—42 vv. Stilico azért, mert Alárikot Rómába beeresztette, honárulással lön vádolva.

63—64 vv. o p p i d u m L u n a e. A ma romokban heverő L u n e g i a n o.

54. v. S c y l l a: Nisus, megarai király leánya, ki apjának bibor szinü végzetes hajfürtét, melytől országa sorsa függött, altában levágta s az ellenségnek Minosz krétai királynak, kibe belé szeretett, átadta, s ezzel az országot ennek kezére játszotta. Ebbeli bújában Nisus ráróvá vagy tengeri sassá, a bünét megbánt Scylla pedig halászmadárrá változott. Lásd az egész mesét: O v i d. M e t a m. VIII. v. 8 s a t.

— — — — — cui splendidus ostro
Inter honoratos medio de vertice canos
Crinis inhaerebat magni fiducia regni st.

Úgy Virgilnél G e o r g. I. v. 404.

Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
Et pro purpureo poenas dat Scylla capillo.
Quacunque illa levem fugiens secat aethera pennis,
Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
Insequitur Nisus; qua se fert Nisus ad auras
Illa levem fugiens raptim secat aethera pennis.

I. CORSICAE pars
MARE
TYRRHENVM
SIVE
TVSCVM
GORGON
CAPRARIA
Sinus PISANUS
Volaterrana Vada
Ericis portus
Sinus Lunae qui et Ericus
Luna qua et Carrara
Fossae Papirianae
Macra
Bondelia
Pisa colonia Alpheus cognomine Virgilius
Triturrita
Lamellum
ILVA quae et AETALIA
Argens portus
Pandataria Populonia
Cecinna
Busallae ptol
Sudertani
Vetulonium
Populonium promontorium
Vetulonius lacus
Traianus portus
Scaprae
Statonia Colonia
Phaliscae Antonini
Manliana Ptolemaco et Antonini
Rosetum Antonini
Igilium Iginium Psephis
Cosa colonia
Herculis portus
Argentarius mons
Volsci Ptol
Telamon portus
Dianium
Abis
Regia via Strabonis
videtur Regia via Antonini
Graviscae
Graviscae colonia
Martha
Rapinium
Castrum novum
Pyrgi colonia
Pyrganum Antonini
Caeretanorum navale
Turres Antoni
Fregena colonia
Agylla
Alsium
Forum Clandii
Stygiandae Aurelia
Janiculus
portus August
Almae Veneris
Hostia colonia
Mulvius
ROMA
RVTILII
CLAVDII
ITINERARIUM
ALTORFII
APVD
LAVR. SCHVPFEL
A.S.R. CIƆIƆCCXXXXI
Másolta
Kaldy Gyula mérnök